

Բաժանորդագրին կԱՆԻՍԻԿ՝ Թուրքիայ համար
տարեկան 50 դրշ, Ռուսիոյ համար 5 ռուբլի,
ուրիշ երկիրներու համար 10 ֆր:

Վեցամսեայ եւ եռամսեայ բաժանորդագրու-
թիւնք եւս կ'ընդունուին:

Գաւառներէն Օսմանեան նամակագրոյժ
կ'ընդունուի՝ 1 դրշ.նոցը 34 փարայի հաշ-
ւով, կամ 100 դրուշի փոխարէն 115 դրշ:
ԵԱՂԻԿԻ վերաբերեալ ամէն գործի համար
դիմել

Առ Տնօրէն-Հրատարակիչ
ՅԱՆԱՆ Պ. ՓԱՆԱԳԱՇԵԱՆ
Պալիս, Պաշէ-Դաբու, Թաշ Խան, Բիւ 50

ԾԱՂԻԿ

Հ Ր Ա Գ Ի Ր

درعليهده بفتح قوسنده طاش خاندہ
• نومروده «زاغیک» غزتهسى مدیرى
بالاقاشيان حوونان

S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN

Directeur du journal arménien «Dzaghik»,
Rue Bahtché-Kapou, Tach Han, 50
CONSTANTINOPLE

40 փարա

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 փարա

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Բ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 33

Շ Ա Բ Ա Թ.

23 ՅՈՒՆԻՍ 1892

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ երկրորդ-
դաս մ'եւս ունիմք տալ Պ. Գրիգոր
Մարգարեանի «Ծաղիկ»-ի յառաջի-
կայ թուով, իւր վերջին պատասխա-
նին առթիւ զոր շարթուս հրատա-
րակեց «Ճէրիտէի Շարգիլէ»-ի մէջ:

«Ծաղիկ»-ի ներկայ թուով հրա-
տարակուած է միայն չարունակու-
թիւնն՝ Մարգարեան Աշխարհագրու-
թեան ընդարձակագոյն ԻՐԱՅԱՆ
ՍԻԱՆԱՅՈՒՅԱԿԻՆ, գրեալ ի Պիպէն-
ճեան Առաքել էֆէնտիէ:

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք (1)

Ե.

ԳԵՈՐԳ ՊԱՏՈՒԵԼԻ ՊԱՆԱՏԵՅԻ

Մեծանուն Պալատեցին՝ ուրիշ գը-
րական գործեր եւ ունեցած է, տաս-
նոտեան հատընտիր քերթուածներ
յօրինած ու ոգած է, բայց ասոնցմէ
հետեւեալ քառատող բանաստեղծու-
թիւնը միայն ունիմք առձեռն, Պարսկա-
հայ Բառարանին ձախատն արձանացու-
ցեալ, իբրեւ նախադուռ նոյն հոկայ
հեղինակութեան:

«Սեւաներկեալ ի սպիտակին՝ թող
մնացէ այդ դրօշուած,

Իսկ առ վաղիւ՝ մատենագրիդ՝ քաւ
թէ բնաւ յոյս մնաց:

Ես չգիտեմ՝ ո՞վ ընթերցցի զգրե-
նոյդ մնացուած,

Առանձին՝ այս անշուշտ է՝ յա-
ւէժ՝ մնայ իմ գրուած:»

Ազգաբնակչոս, որ պատմագիր է
չորրորդ դարու, չորս անգամ տպուած
է՝ 1770 (2)-ի տպագրութենէն զատ:

(1) «Ծաղիկ»-ի 35 եւ 36 թիւերէն շա-
րունակութիւն եւ վերջ:

(2) Ազգաբնակչոսի առաջին տպա-
գրութիւնը 1709ին՝ էջմիածնայ նուր:

1709ին Ագաթանգեղոսը տպուած
էր արդէն ի Պօլիս:

Գէորգ-Դպիր՝ ընտրեալագոյն հնա-
գիր գաղտփարին հետ բաղդատելով
զայն, ընդօրինակողաց անհմտութենէն
եւ տպագրողաց անզգուշութենէն
սպրդած վրիպակներն ու այլալու-
թիւնները կը ճշդէ ու կը մաքրէ, եւ
1770ին նորոգ տպագրութեամբ կը հրա-
տարակէ հետեւեալ յիշատակարանաւ:

«Գիրքս այս որ կոչի Ագաթանգե-
ղոս, ի բազում պղտորեալ եւ մթացեալ
իմացուածոցն իւրոց՝ պայծառացաւ, եւ
ի շար պակասութեանց եւ թերութեան-
ցն զերծեալ՝ լրացաւ, եւ իբրեւ միջօ-
րեայ լուսաւորեալ՝ փայլեցաւ: Եւ գե-
ղեցկացեալ, բազմաց հեշտընկալ եւ հաս-
կանալի եղեւ, եւ այս եղեւ մեղուա-
ջան աշխատութեամբ ուրումն Գէորգ-
այ Դպիր Կոստանդնուպոլսեցոյ, հա-
յեւով ի ձեռագիր օրինակ ինչ վաղեմի՝
որ թէպէտ չունէր յայտնի ցոյց ամի
գրչութեան իւրոյ թուականաւ նշա-
նակեալ, սակայն որպէս ցուցանէր՝
արդեամբ յոյժ ընտիր էր: Յորոյ վերայ
գուն գործեալ ջան եղ, փոխադրեաց

րակ Աղանի Աստուածատուր վարդա-
պետ ընել տուած է, ի Հայրապետու-
թեան Աղէքսանդր Կաթողիկոսի:

Պարոն Գալուստ, որդի Սոճայ Մու-
րատի Ագուլեցոյ Գողթնեաց՝ յանձն
առած է Ագաթանգեղայ տպագրութեան
ծախքն՝ վերոյիշեալ նուիրակին ձեռամբ
յղել ի Կ. Պօլիս, առ տպագրապետ
Գրիգոր-Դպիրն:

Տպագրութիւն մը եւս 1824ին յՕր-
թագիւղ ի տպարանի Պօղոսի Արսապեան
եղած է:

1835ին, Վենետիկոյ Միթիարեան
Հարք՝ Եօթն օրինակաց վրայէն գաղա-
փարելով տպեցին:

Վերջին տպագրութիւնն եղած է՝
1862ին ի Վենետիկ:

Ագաթանգեղոսի գրչագիր ընտիր
օրինակներ նկատուած են էջմիածնայ եւ
Երուսաղիմայ մատենադարանաց մէջ
գտնուածներն, ինչպէս նաեւ ի Դերջան
եւ յԱմիթ գտնուածները:

զնոյն անպակաս աստ ի տպեալս, եւ
չակերտիւք եւ այլ զինչ եւ իցէ նշանա-
խեցիւք՝ դրոշմեաց յէջնս եւ ի լու-
սանցսն: Ի քաղաքի արքայականի Բիւ-
զանդիոնի. յամի տեառն 1770, ի գար-
նան եղանակի: Իսկ զգրչեայ օրինակն
գծեալ էր փորձ գրիչն յԱմիթ քաղաքի:»

Գիրք պարապմանց՝ Սրբոյն Կիւրղի
Եպիսկոպոսի Աղէքսանդրու Հայրապե-
տի, յաղաքս մարդանալոյ Միածնին,
որ անդրափոխեալ է ի յունականէն ի
հայ բարբառ՝ Գէորգ-Դպիրն, եւ հրա-
մանաւ Սրբազան Պատրիարքի Տեառն
Յակոբայ Աստուածաբան վարդապետի՝
տպուած ի Կ. Պօլիս, ի թուին Հայոց
1209, փետր. 10:

Սրբոյն Կիւրղի այս գրուածին հետ՝
երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերան հայ-
րապետի երեք ճառերն նաեւ՝ թարգ-
մանութեամբ Տէր Յովհաննիսեան Դըպ-
րի՝ տպագրուած են հետեւեալ յիշա-
տակարանաւ:

«Ողորմութեամբն Աստուծոյ թարգ-
մանեցեալ եղեն ճառքս յուժնիէ բա-
նասիրէ ընդ հովանեաւ սուրբ Հրեշտա-
կապետ Եկեղեցոյն ի փառս Աստու-
ծոյ:»

Դրախտ ցանկալի գրքին մէջ ալ հե-
տեւեալ ծանօթութիւնները կը կար-
դամք:

«Գիրք աստուածաբանական որ կո-
չի Դրախտ ցանկալի, շարադրեալ ի Դա-
զարու Աստուածաբան վարդապետէ
Ճահկեցոյ, ի փառս սրբոյ էջմիածնի»:
ՅԷՋՆ 702. «Եւ գիտելի է, զի Տէր
Յակոբ ամենիմաստ վարդապետին աս-
տուածաբան, աշակերտ Յովհաննու վե-
ծի պատրիարքին Կոստանդնուպոլսոյ,
արար զգիրս աստուածաբանական որ
կոչի Վէմ Հաւատոյ. զսնադան տուար-
կութեամբ եւ բազմահոյլ վկայիւք ընդ-
դէմ երկաբնակաց: Եւ ընդ շարս աս-
տուածաբանից կարգեցաք, թէպէտ

յաստ եղաւ. Որոյ պատճառ է, զի ի յարմարիլ գրքոյս՝ դեռ չէր աւարտեալ զչքնալ մատենան իւր. յաղագս որոյ գրեցաւ աստ, զի հաշուեսցի ի կարգս գրեցելոցն առաջնոց. Յիշատակարանն ալ կը յաւելու. «Տպեցաւ... արդեամբք և ծախիւք սրբոյն էջմիածնի, ի ՌՃՁԴ թուին մերում, ի կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Մահմետի Աստուածատրոյ... Յիշեալիք զիշխորհ աշակերտքն յարմարողի գրքոյս զտէր Յօհաննէս վարդապետն Ամասիացի, որ յառաջնոյ օրինակէ սորին գաղափարեալ՝ ետ մեզ զայս առ ի տպել. Եւ զկոստանդնուպոլսեցի տիրացու Գէորգըն, որ բազում և անդուռ աշխատութեամբ՝ զհամարս վիպյութեանց ժողովեալ՝ եգ ի լուսանցան».

Գիրք որ կոչի Վէմ գայթակղութեան. Ծարագրեցեալ յիւրայ Մինիդիասէ, եւ պիսկոպոսէ Ֆլավիդացն վիճակի, ի խնդրոյ ուրումն իշխանի, և թարգմանեցեալ ի Յունաց լեզուէ ի Հայս ի կոստանդնուպոլիս, յուսմանէ բանասիրէ».

Այս Յունագէտ յուսմանէ բանասիրէն՝ կը կարծուի թէ Գէորգ-Դպիրն եղած լինի, 1767ին, ինչպէս նաև «Հայ և Տանկերէն գիրք Առակաց Սաղմոսն որդւոյ Դաւթի, որոյ իւրաքանչիւր երեսաց Հայերէն պարբերութեանցն հանգէս, ի գիրիմանալի լինել փափաքողաց սորին ոսկեղէն բանից, պարզասէս թարգմանութեամբ տաճկէվարէն՝ ի խնդրոյ տպագրողին» չարակարգող յուսմանէն, որ տպագրած է զայս գործ ի կոստանդնուպոլիս, ի Բիւրքէն-Սան, ի տպարանի Յովհաննէսեան Պօղոսի, 1806ին.

Գէորգ-Դպիր երբայերէնի ներկուռ հմտութեանը իբրեւ գրաւական՝ Սաղմոսն երբայեցերէնէ թարգմանած է ի Հայ.

Եւ 1823ին Չամչեան Հ. Միքայէլի անուամբ հրատարակուած Սաղմոսաց մեկնութեան մէջ շատ մեծ աշխատութիւն ունի Յովհաննէսեան Պալատեցին, երբայերէն բնագրին հետ զայն մանրակրկիտ բաղդատելուն համար.

Գէորգ-Դպիր Տ. Յովհաննէսեան այս և ասոնց նման տպեալ կարեւոր աշխատութիւններու հետ, ունի նաև երգարան մը.

Գէորգ-Դպիր՝ ծերութեան հասակին աշխատանոցն էր Պալատու եկեղեցւոյն խուցերէն մին՝ ուր առանձնացեալ կը բնակէր, և որ այժմ դաժաղասլահ սենեկի վերածուած է.

Անտիական հասակէն ցիտր ծերութիւն՝ գրական երկերով պարագած է, և ունի նաև հետեւեալ ձեռագիրները.

Յարգելի և լեզուագէտ Հայագգի ծերունւոյ մը մատենադարանին մէջ տեսայ Դէորգ-Դպիր անտիպ ձեռագիրներէն կարեւոր գործ մը՝ Պատմութիւն Վէգիւրեւոն Օսմանցւոյ սէրուքեան անունով.

Սոյն երկն՝ մեծագիր եօթն պրակէ կը բաղկանայ.

Գէորգ Պատուելին՝ Արաբերէն Բառագիրք մ'եւս ունի, յօրինեալ ըստ ոճոյ Պարսկահայ Բառագրոյն, և որոյ ձեռագիրն՝ ինչպէս կ'իմանամք, ի վեներիկ՝ Միթիթարեան Հարց քով կը գտնուի.

Սոյն Արաբերէն Բառարանին հետ, երկասիրած է նաև Արաբական Քերականութիւն մը՝ ըստ նոր (Եւրոպական) ոճոյ, և ոչ ըստ Տաճկաց հին դրութեան՝ որ կ'սկսի Նասաւա, Յանսուրույով.

Սոյն Քերականութեան ձեռագիրն կը գտնուէր՝ ընդ մէջ այլոց, ի Գումգարու բնակեալ ականաւոր տաճկագէտ ու բառագէտ համբաւեալ Մոլլա վերածայնեալ Պողոս Հօճայի ձեռագրոց մէջ. Վսեմ Սերվիլէն ու Քերէստէճեան Պետրոս Էֆէնիդ, ինչպէս նաև հանգ. Գարրիլէան Մ. Յովհաննէս Էֆ. (Մըսթըր. Ճօն անուանեալ) և այլ աշակերտք Մոլլայի, սոյն Քերականութեան վրայէն ուսած են Արաբերէնը.

Նոյնպէս, Գէորգ Պատուելոյն անունով գեղեցիկ նախաբանով գրուած գրաբառ լեզուաւ Քերականութիւն մը կը յիշուի, որ 120 տարուան հնութիւն մ'է, և որ կը գտնուի այժմ Մանգուլէի Տէր և իմպարատրու Մեծայարգ Փոստեան կարապետ Էֆէնտիի քով.

Գէորգ-Դպիր երկասիրած է նաև Պարսկերէն Քերականութիւն մը, և Համառօտ Բառարան մը.

Յիւսկիւտար՝ Ս. Սաչ եկեղեցւոյ թանգարանին մէջ կը գտնուին Գէորգ-Դպիր ձեռագիրներէն.

1. 1783 ին ի հելլենականէն գրաբար ճոխ և ընտիր լեզուաւ թարգմանած Սիմէօնի Մագիստրոսի ՅԱՂԱԳՍ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆԾ ԿԵՐԼԵԱՆԵՐԿՆ.

2. Աղափիսոս. (Յունարէնէ թարգմանութիւն).

3. Պատմութիւն Տրովադայի. (Յունարէնէ թարգմանութիւն).

Ասոնցմէ զատ, նոյն թանգարանի 1817 թուականի կնիքը կրող ընտրելագոյն մի ձեռագիրն՝ ձեռնագրեցեալ անուամբ, որ ձեռնահմայութիւն կը հասկցուի, ոմանք՝ Գէորգ-Դպիր կը վերագրեն. Սոյն Ձեռնագրեցեալը՝ ըս-

կըզքնատողին մէջ «Բնական թարգմանեցեալ ի նոյնոյ հեղինակէ» կ'ըսէ, ու որոշ անուն չտար. Ունի խորհրդաւոր ու անդամազննական վեց պատկերներ. Բաց աստի, սոյն մատենն բժշկական նորալուր ու ճշգրտաւ բառերու հանք մ'է. Բուժիկ կամ Բուժակ կ'անուանէ Միջամարդ. Պնակիք կ'ըսէ՝ ափին, և Բլակ՝ ձեռաց ցցեալ մասերուն.

Գէորգ-Դպիր ունի Դիւցաքանութիւն մ'ալ ի Յունարէնէ թարգմանեալ.

Անշուշտ պատուելոյն ծննդավայրն ու ասպնջավայրն եղող Պալատու եկեղեցւոյ թանգարանին մէջ— ուր Կ. Պօլսոյ առման ականատես գտնուող ու նկարագրին ընող Գաղատացի Աբրահամ վարդապետին 1000 տող տաղաչափական պատմութիւնը մագաղաթեայ թղթի վրայ կը գտնուի, Քէֆելի Ս. Նիկողոս եկեղեցւոյն պատմութեանը հետ— պիտի գտնուին Գէորգ-Դպիրն մեզ անծանօթ մնացած ուրիշ ձեռագիրներն ալ.

Մենք կարգաւ յիշեցինք, Գէորգ-Դպիրն յայտնի անունովը մեզ ծանօթ եղած տպեալ և անտիպ երկերն. Իսկ ուրիշ անուանց տակ հրատարակեալ աշխատասիրութեանց համար՝ հետեւեալ մասնակցութիւնները կը պատմուին ժամանակակիցներէ վաւերացեալ, որոց պատասխանատուութիւնն՝ ի՞րաւ կամ անիրաւ, բնաւ չտանձնելով, կը հրատարակեմք իւր մանրամասնութեամբ, իբրեւ հետաքրքրական եւ ուսումնասիրական նիւթ՝ ասպագայ քննական պատմութեան համար.

Մեծանուն սրբազան մատենագիր Կեսարացի Եւսեբիոսի(1) Քրոնիկոն կամ Կանոն Ժամանակաց երկասիրութեան Հայերէն անայլայլելի և ընտրելագոյն թարգմանութիւնը, զոր 5րդ դարուն մէջ Յոյն Հեղինակին սկզբնագիր օրինակին վրայ Մովսէս-Սորենացին ըրած է, ըստ համագրի բանասիրաց միահամուռ կարծեաց, և որ մինչեւ անցեալ դարուն վերջերը անյայտ մնացած էր, Գէորգ-Դպիր կը յաջողի զայս գրական մեծ գործ ևս ձեռք ձգել՝ հետեւեալ հետաքրքրաշարժ պարագային մէջ.

Յայտնի է թէ՛ Գէորգ-Դպիր, այլ և այլ Հայերնագիրտական և ուսումնասիրական ուղեւորութիւններ կ'ընէր ի Փօքր-Ասիա և ի Հայաբնակս. գրեթէ բոլոր հին և պատմական Մայրավանքերն ու Դպրեվանքերն այցելած է, մա-

(1) Վենետիկոյ Միթիթարեաններէն Հ. Աբրահամ Վ. Ճարեան 1877ին հրատարակեց «Եւսեբիոսի Կեսարացւոյ պատմութիւն եկեղեցւոյ յեղեալ յԱսորոյն ի Հայ, պարզաբանեալ նոր թարգմանութեամբ ի Յոյն բնագրէն».

գաղաթեայ հինաւուրց գրչագիրներ և բնագիրներ գաղափարելու հետազոտութեամբ, և անյադարար բազում գրական գանձեր պաշարելով՝ վերադարձած է ի մայրաքաղաքս, և Վենետիկաց զրկելով զայնս, ինչպէս կանխաւ յիշեցինք, անոնց փոխարէն շարժէ շարժթ կըռուքոններ ընդունած է:

Գէորգ-Դպիր մի անգամ ալ տարբեր ուղեգծով կը ճանապարհորդէ, ու Շամախի կ'երթայ: Անդ Հայու մը տուն հիւր կը մնայ, ուր Մատրասու (1) ընտիր գինի կը գտնուէր առատութեամբ: Հիւրընկալն՝ զուգեւորն լաւ մը կերցնելէ յետոյ, աղւորիկ մ'ալ կը գինովցնէ և կը հանգստացնէ պատրաստուած անկողնոյն մէջ:

Կէս գիշերին՝ Գէորգ-Դպիր ջուրի սաստիկ մարմաջ մը կ'զգայ: Կ'ենէ՛ ասդին անդին կ'ընայ ջուր փնտռելու, վերջապէս գուր մը կը գտնէ: Ի՞նչ տեսնէ ադէկ, ո՛վ զարմանալեացս. գուրին բերանը՝ իրբեւ խուփ կամ կափարիչ գրուէր է մագաղաթեայ հնութիւն մը: Վեր կ'առնու զայն, կը խմէ ջուրը՝ ճամբորդութեան համար քովը ունեցած քասովը: Սակայն գուրին խաբախը տեղը չդնէր, այլ հետաքրքրուելով՝ քովը կ'առնէ և անկողնոյն մօտ կը տանի, կ'ահէլով որ մագաղաթեայ հնութիւնը՝ ինչ որ ալ լինի, կարեւորութենէ զուրկ բան մը չկրնար լինիլ:

Եւ արդարեւ սոյն մագաղաթեայ խուփն՝ Եւսեբիոսի Գրոնիկոնի բնագիրն է եղեր: Ասի տեսնելուն պէս Պատուելին, ուրախութենէն ալ քունը կը փախցնէ, ժամէ ի ժամ այգանալուն կ'սպասէ:

Աղօթարանը (արչալոյս) հազիւ թէ բացուած, մի քանի ոսկի պարգեւ կը ձգէ հիւրընկալին, ու ձին աշտանակելով՝ եօլ-բէլան կ'ըլլայ դէպի Պօլիս ուղղուելու տրամադրութեամբ, հետը շալկելով գուրին մագաղաթեայ թանկագին խուփը:

Յայտնի է բանասիրութեան թէ եւսեբեայ Գրոնիկոնի Յունարէն բնագիրն կորսուած է և միայն անունը յիշուած կը գտնուի մի քանի հին հեղինակութեանց մէջ:

Վենետիկոյ միաբանութիւնն իմանալով որ Գէորգ-Դպիր գտած է անոր հայերէն թարգմանութիւնը (2), կը

(1) Մատրաս թէեւ Անգլիական Հնդկաստանի ծովագերեայ կարեւոր քաղաքներէն մին է, սակայն համանուն գիւղ մ'ալ կայ նաև Սաղեանու Ս. Ստեփաննոսի Վանուց մօտերը: Այդ գիւղի գինին կովկասու մէջ անուանի է, և կը մրցի Կախեթու համբաւաւոր գինիին հետ:

(2) Պեթերման երբ Պօլիս կ'ուզայ, ողբացեալ Օտեանի ձեռամբ Մայր Վար-

կոնդրէ զայն պատուելին և գնելով կը հրատարակէ՝ լատիներէն թարգմանութեամբ հանդերձ, աշխատասիրութեամբ Աւգերեան Հ. Մկրտիչ վարդապետի, որ պատմական ծանօթութիւններ եւս կը յաւելու և տպագրեալ գիրքը Բարիլո Ակադեմիային զրկելով, կը գնահատուի մեծագումար պարգեւով:

Ի Գուրուչէմէ և ի Սաղեալ Ամիրայական խնջոյքներէն ու իշխանավայել խորանայ հանդէպներէն ու այս առթիւ գոյացած մտերմական մշակութենէն յետոյ, Գէորգ-Դպիր ոգևորուելով, նոր ու փառաւոր երկասիրութեան մը կը ձեռնարկէ: Այս գրական դործը կը լինի՝ երկհատոր Հայոց պատմութիւն մը, ազգային հին և պատմական վանքերէն բերած այլ և այլ գրական պաշարներէն օգտուած ու առաջնորդուած:

Այն ժամանակները՝ ազգային հեղինակաց երկերը տպելու ու խրատուսելու համար Աղայ Յովսէփայ Իզմիրեանի հաստատած Սահակ-Մեսրոպայ գերականական մրցանակը չկար. բարեպաշտ Ամիրայք էին որ կը հսգային մեծածախս գրքերու տպագրութեան հոգը:

Ակնեցի մահտեսի Թերզեանց կամ Թերզոնց մահտեսի Աբրահամ Ամիրայ (Գարաքեհեան), գիրք տպել տալու առաքինութեան մէջ այնչափ յառաջագիմած էր, որ մինչեւ իսկ իւր գործառնութեան տեղն՝ Հասան Փաշախանին մէջ՝ իրեն սեպհական ընդարձակ տպարան հաստատեր, և ի մէջ այլոց, հետեւեալ հոգեւոր գրքերը տպել տուած է.

1. — Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Ղուկասու: Արարեալ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի (2), ի խնդրոյ տեսան Գրիգորիոսի Հայոց կաթողիկոսի:

2. — ՅԱՃԱԽԱՊԱՏՈՒՄ. Ասացեալ Սրբոյ Հօրն Մերոյ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչի:

3. — ԶԳՕՆ. Արարեալ Սրբոյն Յակոբայ երիցս երանեալ հայրապետին Մծրին քաղաքի՝ ըստ խնդրոյ Սրբոյ Հօրն Մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի, սակըս մանկանց նորոյս Սիովնի:

4. — Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի, արարեալ ի Սրբոյն Ներսիսէ Ծնորհալոյ մինչեւ ի համարն 17 հինգերորդ գըլխոյն. և անտի աւարտեալ յերանել-

ժարանի Թանգարանին մէջ փնտռել կուտայ Եւսեբիոսի Հայերէն բնագիրն, կարծելով թէ՛ աւանդութեան մը համեմատ անդ պահուած կը մնայ, բայց տարաբաղդաբար բացասական պատասխան կ'ընդունի:

(2) Ի Շափիրին Վանաց:

ւոյն Յովհաննու Երզնկացոյ՝ որ և կոչի Մործորեցի:

5. — ԸՆԴՆԱՆՐԱԿԱՆ՝ Ներսիս Ծնորհալոյն: Տպագրեալ յար և նման հնագոյն և ընտիր օրինակին, որ գրեալ էր ի Թուրք Հայոց ԶԾԱ:

6. — ԴՈՒՌՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ-ԿԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻ. — Այբենարան և Հեգերէն նոր և դիւրին ոճով:

7. — ԲԱՐՍԵՂ ԶՈՆ. Մեկնութիւն յԱւետարանն Մարկոսի:

Եւ այլ մատեանք:

Գէորգ-Դպիր ալ Ամիրայից գիրք տպել տալու բարի սովորութիւնն ու տրամադրեալ փառասիրութիւնն գրգռուելու մտօք՝ նոր երկասիրած պատմական վերոյիշեալ հսկայ դործը կ'առնու ի Գուրուչէմէ կը տանի, և Ուզուն Յարութիւն Ամիրային կը մատուցանէ, որպէս զի այդ գրքին սատար և մեկենաս կանգնի ու հրատարակութեան տայ:

Գիրքը կը մնայ ընդ երկար Ամիրային տունը, ի պարտ ու պատշաճ տընօրինութիւն:

Քանի մը տարի Ամիրային բնակարանի սէլամըղը կենալէ ու սպասելէ վերջը՝ այդ պատմական թանկագին դործը, օրին մէկն յանկարծ կ'անյայտանայ:

Շատ տարիներ չանցիր, Չամչեան Հ. Միքայէլի եռահատոր Հայոց պատմութիւնն ի լոյս կ'ընծայուի Վենետիկոյ տպարանէն (1784ին):

Կըյիշեցնէին յէջմիածին թէ, Հ. Չամչեանի Հայոց պատմութիւնն դեռ նոր տպուած ու Մայր Աթոռ զրկուած ատենները՝ էջմիածնայ մէջ ուսումնասէր և հետաքննի միտքան վարդապետ մը կար՝ ձգնաւոր Ահարօն անուամբ, կը կարդայ Չամչեան պատմութիւնը, և կը զարմանայ թէ՛ Վենետիկոյ կղզոյն մէջ առանձնացեալ միաբան մը՝ ինչպէս կարող կը լինի այդ աստիճան ազգային հարուստ տեղեկութիւններ ունենալ և բազմակողմանի հայկական ծանօթութիւններ մթերել՝ այլ և այլ վանուց մէջ խնամով պահուած, զանազան ժամանակի ձեռագիր կոնդակներէն: Ուստի հետաքրքրուելով Ահարօն վարդապետ՝ մինչև Վոսփորի ամուսնը կը դիմէ, անձամբ տեսնելու ու հարցասիրելու համար զՀայր Չամչեան, եւ արդարեւ կը տեսնուին ի Պօլիս, ուր Ահարօն վարդապետին առաջին ու վերջին խօսքը կը լինի սա. «Հայր պատուական, դու չես կարող գիտնալ այսչափ՝ Հայու բան. չիտակը խոստովանէ՛, ու մից քաղած ես սրանց: Անպատճառ բուն Հայէ մը քաղած լինելու ես », և ըն:

Չամչեան Հայոց Պատմութեան եր-

կասիրութեան մասին այլոց կարծիքներն ինչ որ ալ լինին, իմ գիտցածս սա՛ է. Հ. Չամչեան ինքն անձամբ կարգ մը պատմական վանքեր այցելած և ձեռագիրներ հետագոտած ու պրպտած է, և կ'աւանդուի թէ՛ մագաղաթեայ կարեւոր գրքերու վերայէ այլ և այլ երկրներանգ նկարներ մկրատով հանած է, հիւրընկալ կամ դարպասընկալ վարդապետաց և միաբանից փտահոլութիւնը չարաչար գործածելով:

Կըյիշատակուի ցարդ յԱնապատս թէ, Լմայ Ս. Գէորգայ և Կոտեցի Ս. Կարապետի տաճարաց մէջ Հ. Միքայէլ Ս. Պատարագ մատուցած է անխառն բաժակաւ, ըստ ծիսի Հայաստանեայց Առաքելականք Ս. Եկեղեցւոյ:

Նոյնպէս, ի հայաբնակս՝ Հ. Ներսէս Ստրգսեան և Հ. Կղեմէս Սիպիւեան (1), իրենց ուղեւորութեանց միջոցին, անխառն բաժակաւ պատարագած են:

1835ին տպուած Ինճիճեան Հ. Ղուկասին աշխարհագրական Հնախօսութիւնն երբ շրջաբերութեան հանուած է, ուսումնասէր ընթերցողք զարմացած են թէ՛ ի՞նչպէս Հայր Ինճիճեան՝ բնագաւառէն մեկուսացեալ ապրելով՝ այսչափ խորին ու մանրամասնօրէն ուսումնասիրած է ո՛չ միայն բնագաւառին Անունն, այլ և այդ երկրին Դիրքը, Տարածութիւնը, Օդը, Լեռները, Գետերը, Բերքերը, Վաճառականութիւնը, Բնակիչները, Բազմամարդութիւնը և Սակաւամարդութիւնը, Անցքը և Պատմութիւնը, Կառավարութիւնը, Սովորութիւնները, Բարքը, Լեզուն, Դպրութիւնը, Արուեստները, Կրօնը, Եպիսկոպոսարանները, Երկրին Բաժանումը, Աշխարհագիրը, և այլն:

Շատ չացնիր, կը լուծուի այդ հանելուկն ալ:

Գէորգ-Դպրի քեռորդի՝ Տ. Մարտիրոս քահանայի որդին՝ Քալէմբեար Անտօն, երբ Փիլիպիեան Միքայէլ Ամիրային վաղամեռիկ աղջկան համար՝ Եզկէեան Յովհաննէս Պատուելոյն յօրինած տապանագիրը կը գեղադրէր, Իւսկիւտարու ձեմարանի արդիւնաւոր և պերճախօս Վերատեսուէ՝ Մանուկեան Յակոբիկ աղան ալ Հ. Ղուկաս Ինճիճեանի յիշեալ նորատիպ Աշխարհագրական Հնախօսութիւնը բարձրաձայն կ'ընթեռնուր յափաիւելով:

Քալէմբեար Անտօն, թէև առաջա-

(1) Յաւէտ ողբացեալ Հ. Սիպիւեանի գրամագիտութեան մի նոր երկն՝ Դասաւորութիւն զրամօց անունով՝ հրատարակուեցաւ մօտերս ի Վիլննա:

Սոյն գրքին կցուած են հեղինակին կենսագրութիւնը, լուսանկարը և դըրամօց պատկերները:

գրեալ գործովն զբաղած, բայց ետին գառնալով՝ կը պատմէ հարցասիրաց թէ, «Ասո՛նք, (այսինքն, Հնախօսութեան մէջ պարունակեալ հետաքրքրական նիւթերն) մօրեղբօրս (Գէորգ-Դպրի) գրածներն են, հին ու պատմական վանքերէն ու հայաբնակ գաւառներէն հաւաքած բերած տեղեկութիւններն են, որոնք չուանի վերայ չարուած կտոր կտոր թղթերու վերայ գրուած էին գրաբառ. ինքը կը կարդար զանոնք, ես ալ տետրակ տետրակ կը գըրէի, ու ընագրին վրայէն գիծ մը քաշելով՝ մէկ կողմ կը նետէր:»

Դիտեստիս եպիսկոպոսին (1) չինած Նոր-Կտակարանի Համաբարբառն ալ Մայր Եկեղեցւոյ ուսումնարանի թանգարանէն անյայտանալէ յետոյ, բողոքականները՝ 1848ին իրեւ իրենց սեպհականութիւնն չը հրատարակեցին՝ Յառաջաբանին մէջ ծախու առած ենք ըսելով:

Պէզճեան Ամիրային ծառայն՝ Թէլլի-Արթին, որ ժամանակակից ամիրայից կենդանի պատմագիրն էր, կը պատմէր ժամանակակցաց թէ, Գէորգ-Դպրի Օսմանեան Պատմութիւն մը հեղինակելով՝ տարած վարպետ Ամիրային տունը ձգած է, հրատարակել տալու համար: Թէլլի-Արթին կը յաւելու թէ, յիշեալ Օսմանեան Պատմութիւնը՝ կարգաւորվ կարգաւորվ էզպէր ըրած էր:

Ինչ ետքը՝ այս Օսմանեան պատմութիւնն ալ կը համբառնայ:

Գէորգ-Դպրին Օսմանեան պատմութիւն մը գրած լինելն մենք ևս ստուգած եմք, անոր մի իսկագիր հատակտորն անձամբ տեսնելով՝ Հիւնքեարպէյնտեան Տ. Յովհաննէս Աւագ քահանային մօտ: Սոյն ձեռագիրն՝ Հ. Գարրիէլ Վ. Այվազովսքիի 1841ին հրատարակած երկհատոր Օսմանեան Պատմութեան էական ինչ ինչ կէտերուն կը համապատասխանէ, թէև տարբեր բացատրութեամբ:

Հ. Այվազովսքի իւր Օսմ. պատմութիւնը նախագաղափարած ու ծրագրած ժամանակ՝ թերեւս Գէորգ-Դպրի ձեռագրէն ալ ոչ նուազ օգտուած լինի, և սոյն մասին Նորին Սրբազնութիւնը բնաւ չէ զլացած խոստովանիլ նոյն հեղինակութեան յառաջաբանին մէջ, ի շարս այլոց, յիշելով նաև Գէորգ-Դպրի Պալատեցիին այսպէս.

«Սակայն պարտ անձին վարկաք և

(1) Սոյն արդիւնաւոր և լեզուազէտ եպիսկոպոսն ալ, որ բնիկ Պալատեցի է, մեր յատուկ ուսումնասիրութեան առարկայ եղած լինելով, ի մօտոյ պիտի հրատարակեմք Նորին Վարձագրութիւնը:

ինքնին յակն արկանել ստէպ ոչ միայն յայլոց Եւրոպացի մատենագրացն բանս, զոր օրինակ ի Մուրատնա, ի Քանթէմիր, ի Թոթ, ի Թոտէրինի, յԱլիքս, ի Ժուանէն և յայլս, այլ և կարեւորն էր մեզ, և քաջին Համմէրայ ևս արդեօք ըզճալի, մեծապէս ստատարութիւն գըտաք ի բազում ինչ իրս և ի մերոցն պատմաբանից, և մանաւանդ ի ժամանակակից մարդկանէն, որպիսիք են Թովմա վարդապետ Մեծօփայ, Առաքել վարդապետ Դավրիժեցի, Զաքարիա Վաղարշապատեցի, Երէմիա Զէլէպի, Մաղաքիա Դպիր Ճէվահիրճեան, Գէորգ Դպիր Պալատեցի, Գէորգ Օղուլուգեան Տրապիզոնցի, և յայլոց ոչ սակաւ յիշատակարանաց և ի թղթոց ականատես և ականջալուր պատմագրաց:»

Նոյնպէս, Հ. Այվազովսքի, նոյն հեղինակութեան հրատարակութեան առթիւ, Օսմանեան պատմագրութեան գրչագրաց շարքն յիշած ատեն, գրած է նաև.

«Թաւրիսի Ալի Օսման, յօրինեալ ի Հասանպէղատէ պատմագրէ. սա մինչեւ ցթագաւորութիւն Սիւլէյմանայ արքայի համառօտէ զՍատէտտին, և յարէ զիւրոյ ժամանակին զգէպս մինչեւ ցամն 1636 յորում և մեռաւ: Զայս պատմութիւն թարգմանեալ Գէորգայ Դպրի Պալատեցւոյ, և յայլոց ոմանց ոմանց պատմութիւնս անցից աշխարհին յամէ 1722 ցամն 1728 տպագրեալ ի 1741:»

Սոյն հրապարակային խոստովանութիւնը՝ կերպիւ իւրիւ վկայութիւն մ'է Գէորգ-Դպրէն օգտուելուն, ինչպէս վերոյիշեալ Հայ անուանց յատուկ ցանկին մէջ ալ արդէն շեշտած էր անունն:

Կը հաւատամք թէ, ինչպէս Գէորգ-Դպրին, նոյնպէս Հ. Այվազովսքիին ալ անձանօթ չէին Թաւրիսի Աւրգ Փաւազաթէն, ձիհաննիւման, Հէթ Պիմիթթը, Թան-իւթ-թէվարիսը, Լուդֆի փաշայի, Միհրիյէտտին Ճէմալի, պատմագիր Ալի Թաւրիսի Ալի Օսման երկերը, և այլ տաճիկ պատմաբանից գործերը:

Գիտեմք որ Հ. Գարրիէլ Այվազովսքի գիտնական, լեզուագէտ և բազմահմուտ մի անձ էր, և Օսմանեան Պատմութեան սոյն երկհատորն երկասիրած ատեն ոչ միայն Հայ հեղինակներէ առաջնորդուած է, այլ և կը խոստովանի որ իրեն հաւատարիմ առաջնորդ ընտրած է քաջահմուտ Համմէր Փուրկաթալ Գերմանացին, որ 30 երկար տարիներ աշխատած է Օսմանեան բազմահատոր պատմութիւնը գրելու համար՝ երկերիւրի չափ Տաճիկ պատմաբանից աղբիւրներէ քաղուած է:

Հարկ կը համարիմ այս առթիւ յիշել թէ, Պետական Խորհրդոյ անդամ

Ապրիո Սահակ էֆէնտի աւ շուրջ 20 տարի կ'ընէ, որ Օսմանեան ընդարձակ պատմութեան մը յօրինման ձեռնարկած է, տպեալ և գրչագիր գրեթէ բոլոր պատմական գործեր աչքէ անցնելով, և մինչեւ իսկ եւրոպական կայսերական մատենադարանաց մէջ առայն երկար բարակ խուզարկութիւններ կատարելով:

Գէորգ-Դպիր՝ իւր ծերութեան վերջին օրերը բոլորովին փրկափայտութեան և մենասիրութեան տուած էր ինքզինքն, առանձնացած էր, ինչպէս ըսինք, Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ մի խցիկին մէջ: Կերակուրն անգամ ինք կ'եփէր:

Նախասիրական ճաշն էր՝ պատիճանը (բաթլիճան), որոյ երեսուն եւ վեց տեսակները կրնան պատրաստուիլ իւրեւ կերակուր, սակայն Գէորգ-Դպիրն սիրածն ու շինածն՝ ո՛չ բաքլիճան պէօրէկին էր, ո՛չ Հիւնգեսար-պէյլէնին և ո՛չ իմամ-պայլիսին, այլ փուռը տրուած՝ պարզունակ խորովածը, վրան աղ-պըզ-պեղ ցանուած: Շատ անգամ ձեռքն՝ եկեղեցւոյ մօտը գտնուած փուռը կը տանէր պատիճանը և եփել տալով անդ, վերարկուին տակն առած՝ իւր խուցը կը վերադառնար ու կ'ուտէր, երբեմն հրաւիրելով իւր մօտն՝ քեռայրը՝ Պալատու Տէր-Մարտիրոս քահանայն, որ այն ատեններ՝ այրիացեալ գոլով, այլ եւս եկեղեցւոյն խուցերէն մին կը բնակէր, և սենեկակից էր աներձագին՝ Գէորգ-Դպիրին:

1812ին, երբ Պատուելին կը հիւանդանայ և վիճակը մերձ ի մահ կը ծանրանայ, բարեկամները չորս կողմը կը շրջապատեն, աւաղելով կը հարցասիրեն թէ՛ Ազգին գրական մեծ գործ մը(1) է՞ր չթողուր՝ իւր անունովը, այդչափ գիտնականութեամբն ու լեզուագիտութեամբը հանդերձ:

Առ այս Գէորգ-Դպիր կը պատասխանէ թէ՛ «Վենետիկոյ վանքէն հետզհետէ տպուելիք ո՛ր գրութեան կամ հեղինակութեան ճակատը ի թՈՒԱԿԱՆԻ ՀիճՐէթին բառերը գրուած տեսնէք, գիտցած լինի՞ք, որ անիկա՛ իմ զրկած ձեռագիրս է, իմ հեղինակութիւնս է: Իմ քովս միայն Պարսկերէն Բառագիրք մը կայ, զոր՝ յետ մահուանս՝ փետուրով պիտի գտնէք, և զոր Դաղազ Ամիրայն հրատարակել պիտի տայ:»

Եւ ապա՝ իւր քեռայր՝ Տէր-Մարտիրոսն կոչելով առ ինքն, կտակ կ'ընէ թէ՛,

«Երբ մեռնիմ, սա՛ սէբէք անտուկը

(1) Պէտք է յիշել թէ՛ Պարսկահայ Բառարանն տակաւին ի լոյս ընծալուած չէր յայնժամ:

տա՛ր Սեղոս-խանը, և Վենետիկոյ յանձնէ՛, որովհետեւ երբ հո՛ս տեղ մը նալու լինի, մէջի եղածներուն բոլորն ալ կ'ոչնչանայ, կը փճանայ:»

* *

Պատուելի Գէորգ, իրօք ալ՝ շատ չապրիր, կը մեռնի: Տէր-Մարտիրոս՝ ինքզինքը միակ ժառանգորդ և կտակակատար կարծելով, Գէորգ-Դպիր թողուցած 25,000 զր ռսկի դրամաց և թանկագին ձեռագիրներուն ու գրքերուն կը տիրանայ, Գէորգ-Դպիր ձեռագիրներն՝ ի Վենետիկ կը թոցնէ, ուր 1873ին այցելած ժամանակ Գէորգ-Դպիր մօտիկ ազգականներէն՝ Հիւնքեարպէյէնտեան Տէր-Յովհաննէս Աւագ-քահանայն, լսած լինելով արդէն ժամանակակիցներէն, աչքով ևս կը տեսնէ ու կը շօշափէ անդ Գէորգ-Պալատեցւոյն ձեռագիր մատենները ու անձնական գրքերը:

Անդրիանուպօլսեցի Մեծ-Պօղոս Պատրիարքը (1), երբ կը լսէ որ հանգուցեալ Գէորգ-Պատուելոյն գրութիւններն Վենետիկոյ յանձնուեր են Տէր-Մարտիրոս քահանայի ձեռամբ, իսկոյն գլխեալ եկեղեցականին մօրուքը կ'ածիլէ և կարգալոյծ կը հրատարակէ, այդպիսի գրական և դրական ամբարշտութիւն մը գործած լինելուն համար:

Ապա, կը լսուի որ՝ Տէր-Մարտիրոս կարգադուրկ քահանայն Կաթողիկ դարձեր կամ Յուանկայեք ու վերադարձեր է:

* *

(1) Անդրիանուպօլսեցի Պօղոս Պատրիարք Ս. Երուսաղիմոյ միաբան է, ունի կրկին երկասիրութիւններ՝

1. ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԽՐԱՏՈՒ. — 2. ԶԱՆԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԳ ԴԱՐՈՒՅ:

Առաջին գործը՝ երկու հատորի բաժնուած է որ կը սահմանէ թէ «յառաջնունն ցուցանի օգուտն առաքինութեանց ինչ, որք առնեն զմարդն երջանիկ. իսկ յերկրորդումն՝ փնտն մոլորութեանց՝ որք առնեն զմարդն թըշուառ, ևս և հարկաւոր միջնորդք փրկութեան ճամբարտ քրիստոնէի»: Իսկ ԶԱՆԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆը՝ է պատմութիւն հին և նոր կտակարանաց:

Սոյն երկու երկասիրութիւնք ալ կրկնակի տպագրութեան արժանացած են:

Մեծ-Պօղոս Պատրիարք՝ բառին ընդարձակ նշանակութեամբը մեծ-Պատրիարք է, վկայեալ նոյն իսկ ժամանակին տիրող Սուլթանէն, և մեծամեծ անձնաւորութիւններէն:

Պօղոս Պատրիարք՝ Քիւքիլ (Մեծ Տուճար) մը հաստատած է ի Պատրիարքարան, ուր արձանագրուած կան, ժամանակակից ազգային դէպքերն ու Պատրիարքարանի գործառնութիւնները, ինչպէս նաև Պատրիարքական յաջորդութեան գաւազանագիծը:

Երանի՛ թէ, այս Քիւքիլի նման

Գէորգ-Դպիր՝ միշտ իշխանավայել ապրելով, 80 տարիներ առաջ կը մեռնի այսպէս, 25000 զուրուշի մեծկակ գումար մը թողլով:

Եւ սակայն, այսչափ հարստութիւն ձգելէ յետոյ, դարձեալ ազգն՝ մեծ չքով և հանգիսիւ կը կատարէ յուղարկաւորութիւնն Գէորգ Դպիր որ կը թաղուի Էտիրնէ-Գաբուի գերեզմանատան՝ էյուպ նայով կողմի եզերքին վրայ:

Թաղմանն քանի մը տարի անցնելէ յետոյ՝ Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայ փառակերտ դամբարան մը կանգնել տուած է ի հոսկ պատիւ ժամանակակից բազմիմաստ պատուելոյն, տապանագիրն յատկապէս պատրաստել տալով՝ Փիլմիշեանց գերեզմանին և այլ մեծամեծաց տապանագրերն ճոխ դրամանուէրներով յօրինող մասնագէտ Եզեկեան Յովհաննէսին(1), և ոչ Փէշտըմալճեան Գրիգոր Պատուելոյն, ինչպէս կը կարծեն ոմանք:

Քիւքիլներ ամեն տեղ ալ կանուխէն հաստատուելին:

Լսած ու ստուգած եմ թէ, Կուտինայի Առաջնորդարանին մէջ 700 տարիներէ աւելի հնութիւն ունեցող Քիւքիլ մը կայ, յորում արձանագրուած է ամեն ինչ, յիշուած է նաև որ Պրուսայու Առաջնորդ ու Կ. Պօլսոյ առաջին Պատրիարք՝ Յովակիմ Արքեպիսկոպոսն՝ բուն Կուտինայու Առաջնորդն է եղած, և ոչ թէ միայն Պրուսայու, որ թերեւ հին ատեն՝ յարակից փոքրիկ վիճակ մը լինէր, սակայն՝ իբրև առաջնորդական թեմագլուխ՝ նախապատիւ քաղաք համարուէր, իբրև սկզբնազա՛ մայրաքաղաք Օսմանեան մեծագոր Տէրութեան:

Երկու Քիւքիլներ ալ ի Պրուսա տեսած եմ, մին Սամուէլ-Եպիսկոպոսի առաջնորդութեան օրով հաստատուած, միւսը՝ Գարագօշ երջանկայիշատակ Պօղոս Արքեպիսկոպոսին, անմուսաց Հիմնադրին Արմաշու Դպրեվանոց:

Նոյնպէս, Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ ալ հին Քիւքիլ մը կայ եզեր, յորում զետեղուած են, Յովակիմ Ս. Պատրիարքին վերաբերեալ տեղեկութիւնք, և Ֆիթիհ Սուլթան Մէհմէտէն տրուած Պատրիարքական իշխանութեան վերաբերեալ կայսերական հրովարտակն ու Սամաթիոյ Տէր Մարտիրոսեան Տ. Կոմիտաս առաքելոց քահանային (վախճանած է ի թուին Հայոց ՌՃՄԶ) ժամանակին անցքերն և մանրամասնութիւնք:

Սոյն պատմական թանկագին Քիւքիլն Տէր Միրեան Աւագ-քահանայն հանգ. Միհրդատեան Թաղէոսի քով տեսած, սակայն յետ մահուան, անյայտացած լինելն խնայուած է:

Պատմական հիմնաւորք Քիւքիլ մ'ալ Տաթևու վանքին մէջ գտնուելը կը յիշեմ:

(1) Եզեկեան Յովհաննէս՝ Հալլովա-կան Հայ մ'է, քաջ հայկարան և ճարտար լեզուաբան. Վենետիկ գացած է վարդապետանալու, բայց յետոյ աշխարհական մնալով վերադարձած է:

Գէորգ-Դպրին հիմնապէս քանի՞ կամ ի՞նչ լեզուներ գիտնալն՝ տապանագրին մէջ գետեղուած է :

Շուրջ երկու տարիներ կը փորձուէինք և կը փափաքէինք լրիւ գաղափարել Գէորգ-Դպրի տապանագրին օրինակն : Ունէինք առ ձեռն անոր սկզբնատողերն ու վերջատողերն, սակայն այդ սուղ տողերով բնականապէս չէինք գոհանար, այլ կ'ուզէինք ամբողջն ունենալ, որպէս զի կենսագիրն լրացուցած համարիմք :

Վերջապէս, շնորհակալ եմք իւթիւնեան Կարապետ էֆէնտիէն, որ բարեհաճած էր պատանեկութեան ժամանակէն, այսինքն, կէս և աւելի դար առաջ էտիրնէ-Գաբուրի գերեզմանատան մէջ կարգացած տապանագիրն՝ գրեթէ ոչինչ տարբերութեամբ յիշելով՝ ի գիր առնել ու մեզ յանձնել :

Իսկ երիցս շնորհակալութիւն Տօքթ. Թորգոմեան Վահրամ էֆէնտի, որ յատկապէս էտիրնէ-Գաբուրի գերեզմանատունը երթալով և տապանագիրն օրինակելով, պատճէնն հաճեցաւ անխախտաճաբար ինձ հաղորդել, որոյ օրինակն աստ կ'արտագրեմ :

Ե

ՄԱՀԱՐԶԱՆ

ՊԱԼԱՏՅԻ ՏՈՐԱՅՈՒ ԴԵՌՈՐԴ

ՊԱՏՈՒՅԼԻ ՏՐ. ՅՈՀԱՆՆԷՍԱՆ

Յամի ՏՃ. 1812

Է՞ր դառնահամբոյր ձայն եղերգուաց Պատէ սխուրբեամբ՝ ըզդատէ դամբանաց : Է՞ր երկնահանդէս մուգայի դպրութեանց շեծեմ վեսանար յաւերակս հայկեանց : Զի աղօսանայ պարծանքն հայրենեաց եւ հետախաղաղ գաղի շուք նախնեաց : Ծաղկնկէց բօցնի բոյսըն բարեգգեաց, Յոր ջան Հիմէնին ազգել ո՛չ զօրեաց : Նոր հանգիստարանն հին յիշատակաց Շքեղ քանդարան բազմազան լեզուաց : Խարգմանիչ տառից երախականաց, Նոյն Արաբացուց, Պարսից եւ Յունաց : Այն որ խոյսցաւ՝ յերբ լուսաբարձ երող ի մըքան գիւր կոյս ոսկերաց : Այն որ արժանի յաւերժ սարգեմեաց Ոչ գոյր ցարդ նորա հետ յիշատակաց Մինչեւ բազմեախոս Յարութիւն Պէգնեանց
Յանման յիշատակ գայս արձան կանգնեաց :

Վախճանեցաւ 75 ամաց ի թուին Հայոց ՌՄԿԱ (1260)

Գէորգ-Դպրի դամբարանն՝ երկայն քառակուսի քար մ'է, փառաւոր պատուանդանով և 1 1/2 մեդր երկայնութեամբ :

Այժմ տապանաքարն բորբոսացեր և գրերն անթեւոյնի վիճակի մը ենթարկուած են :

Տօքթ. Թորգոմեան՝ տապանագիրն օրինակած օրը տեսնելով գերեզմանին սոյն ոլբալի վիճակը, կը տրամագրուի նորոգել տալ զայն :

Փափաքելի չէ՞ր ունենալ մեր գըրատանց կամ գրառենեկաց մէջ եթէ ոչ Գէորգ-Դպրի կիսարձանն, գէթ պատկերն :

Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայն այս պէտքն ևս զգացեր, ու ո՛չ միայն Գէորգ-Դպրի դամբարանը շինել տալով, և Ընդարձակ Բառագիրքը տալով տալով բառականացեր է, այլ և իբրեւ յիշակերտ կամ յուշարձան մը Պալատեցւոյն փառքը մշտնջենաւորելու, բարեհաճած է շինել տալ նաև Գէորգ-Դպրի մեծագիր պատկերն, որ կ'ըսուի թէ՛ կամ Վենետիկոյ Ս. Ղազարու վանուց մէջ, և կամ Տիւզեանց գերդաստանին թով կը պահուի այժմ :

Մասիսի Արտոնատէր Պալատցի Մեծ. իւթիւնեան Կարապետ էֆ.՝ որ Գէորգ-Դպրի արժանիքը գնահատողներէն ու անոր տապանագիրն ի մանկութենէ բերնուց սերտողներէն է, արդե՛օք օր մը մտքէն անցնուց կամ կ'անցնէ՞ որ, իւր թաղեցիներն ու Մասիսներովը տառաջնորդուած նորեկի գրագէտներն համոզելով՝ երթան Գէորգ-Դպրի գերեզմանին վրայ, գէթ տարին միանգամ Ս. Գէորգայ տօնախմբութեան օրը, Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն մէջ նորա հոգւոյն համար հանգիստաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել տան և հոգեհանգիստ կատարեն. և կամ, էտիրնէ Գաբուրի գերեզմանատունը յուշարկաւոր գնացողները՝ կը յիշեն, որ գերեզմանատան մէկ խորը՝ 100 տարիներ առաջ Գէորգ-Դպրի մը եկած հանգչած է, որոյ գերեզմանական վէմը՝ ոչ միայն Պալատցի ազգայնոց համար, այլ ընդհանուր՝ գըրագիրաց և լեզուագիրաց համար պէտք է հանգստեան-վէմ նկատուի, և զինքն այցելողներէն քաղէ սրտագին Հայր-մեծ մը և Աստուած ողորմի մը :

Բնաւ երբէք մտածած ունի՞ն Պալատու քահանայք այս պարագայն, կամ ի կիր առա՞ծ են :

Ա. Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Հէնրիխ Պէտտալոցցիի ԼէնՀԱՐԴԵԻ ԳԵՐՏՐՈՒԴ անուն վէպը, թարգմանութիւն Գեր. Խորէն Մ. վարդ. Ստեփանէի, ի լոյս ընծայուած է Պալատուեան տպարանէն : Գին 4 զրշ. Հասոյթը նըուիրուած է Այնթապի Վարդանեան վարժարանին :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ս. Պատրիարքը տակաւին ապաքինած չլինելով, Պատրիարքարանի գործակաւոր Փրէնկեան Աբրահամ էֆէնտին երեկ կայս. պալատ երթալով, ներկայացաւ առաջին սենեկապետ Վսեմ Հաճի Ալի պէյի և խնդրեց որ Ն. Սըրբազնութեան շնորհաւորութիւնները հաճի մատուցանել յոսս կայս. գահայից, և բարեմաղթութիւններ ըրաւ վսեմ կեանաց Վեհ. Սուլթանին : Աբրահամ էֆ. այցելեց նաև Վսեմ. Սիւրէյա փաշայի, Վեհ. Սուլթանին մառանապետ Վսեմ. Օսման պէյի և նախարարաց :

— Կրօն. ժողովն արտօնեց՝ Սեբաստիոյ Գազըմ Մաղարա գիւղին եկեղեցւոյն համար ներկայացուած Ս. Աստուածածնայ, Խաչեղութեան և Միլըրտութեան պատկերներու օծումը :

— Արզմանեան Տ. Ստեփան վարդապետ միամեայ ապաշխարութեան համար կեսարիոյ վանքը զրկուած էր : Այս պայմանաւոր լրացած լինելով, Կրօն. ժողովն արտօնեց զինքը վարել եկեղեցական պաշտօն :

— Արժ. Գիւտ քահանայի « Պատմութիւն Սիմէօն Կաթողիկոսի » անուն աշխատասիրութիւնը իզմիրեանց կտակի Յանձնաժողովոյն մատուցուած եւ այս վերջնոյն կողմանէ ի քննութիւն յանձնուած էր Գեր. Մատթէոս եպիս. Իզմիրեանի, որ իւր տուած տեղեկագրոյն մէջ մրցանակի արժանի դատած էր այդ աշխատասիրութիւնը : Յանձնաժողովը Գիւտ քահանային տալ որոշեր է 30 օսմ. ոսկի :

Նոյն Յանձնաժողովոյ մատուցուած էր նաեւ Հ. Մեսրոպ վարդապետ Ուղուրեանի մէկ աշխատասիրութիւնը, « Պատմութիւն Լեհաստանի Հայ գաղթականութեան » : Այս աշխատութիւն ի քննութիւն յանձնուած էր Ամեն. Մեղքիսեղեկ եպիս. Մուրատեանի որ իւր տեղեկագրոյն մէջ մրցանակի արժանի չէ դատած զայն :

— Կրթական նախարարութիւնը բոլոր ազգ. վարժարանաց վիճակագիրըն ուղած լինելով, Ազգ. Պատրիարքարանն այդ վիճակագրոյ պատրաստութեան ձեռնարկած է :

— Նորակազմ Ուսումնական Խորհուրդն չորեքշաբթի օր գումարուելով, զմէթէոս էֆ. Պէրպէրեան Ատենապետ և զՊօղոս էֆ. Գէրջեստէճեան Ատենադպիր ընտրելէ յետոյ, ի մէջ այլոց հետեւեալ տնօրինութիւններն ըրաւ :

Քաղաք. Ժողովն, ըստ առաջարկութեան Ուսումն. Խորհրդոյ, ընտիր դասադրեանց հեղինակները քաջալերելու նպատակաւ 50 ոսկւոյ գումար մը սահ-

մանած լինելով, խորհուրդն իւր Ատե-
նապետին յանձնեց առ այս կանոնական
ծրագիր մը պատրաստել:— Խորհուրդը
նկատողութեան առաւ նաեւ Ուսուց-
չական ժողովոյ մասնախմբին կողմանէ
ներկայացեալ տեղեկագիրն, որ ինչ ինչ
իղձեր ու առաջարկութիւններ կը պա-
րունակէր, և որոշեց օրակարգն ան-
ցունել զայն:— Ուսումն. Խորհուրդն
ասկէ առաջ որոշած էր որ մէն մի գա-
ւառի կամ կրթական շրջանակի Ուսու-
մն. Խորհուրդը ամէն տարի քննու-
թեանց եղանակին (յունիս 15—յուլիս 1)
կազմեն երկու քննիչ մարմիններ, մին՝
Նախարարութեան շրջանակի և միւսն՝
Ուսումնարանական շրջանակի ընթա-
ցաւարտից համար և նոցա միջոցաւ
կատարեն շրջանակին մէջ գտնուած
բոլոր դպրոցաց ընթացաւարտներու
քննութիւնն և անոնց վկայականաց
բաշխման հանգէսն հաւաքաբար կա-
տարեն տեղւոյն Մայր եկեղեցւոյն մէջ,
ի մայրաքաղաքիս՝ Ս. Պատրիարք Հօր
և ի գաւառս՝ Գեր. Առաջնորդաց Նա-
խագահութեան ներքեւ: Խորհուրդն ո-
րոշեց խնդրել Վարչութեանէն որ հաճի
փութացնել այս մասին իւր ընելիք տը-
նօրինութիւնն:

— Կէտիկ Փաշայի քահանայներէն
Տ. Ղեւոնդ Մարութեան ի Տէր հանգ-
եալ ի հասակի 39 ամաց: Օծման և յու-
ղարկաւորութեան հանգէսը կատար-
ուեցաւ կիւրակէ օր և մարմինը փոխա-
դրուելով ամփոփուեցաւ էտիրնէ գա-
բուի գերեզմանատունը:

— Մայր եկեղեցւոյ Պէզճեան և Լու-
սաւորչեան վարժարանաց տարեկան
քննութիւնը պիտի սկսին յառաջիկայ
յուլիս 1 չորեքշաբթի օր և տեւեն մին-
չև 11 յուլիս շաբաթ:

— Գումագբուի Դպրոցասէր Տիկ-
նանց Ընկերութեան վարժարանին ԺԲ.
տարեշրջանի քննութիւնը պիտի կա-
տարուին յունիս 29 երկուշաբթիէն
մինչեւ յուլիս 3 ուրբաթ օր, առաւօտ-
ները ժամը 9էն 12 և միջօրէն յետոյ
2էն 5 (Ը. Ե.):

— Գումագբուի Միլիճանեան Լեզ-
ուաբանական վարժարանին է. տարւոյ
ամսվերջի հարցաքննութիւնը սկսան
երէկ և պիտի տեւեն մինչեւ յուլիս 2
հինգշաբթի:

— Վաղն առաւօտ, էյուպի Ս. Աս-
տուածածին եկեղեցւոյ տօնախմբու-
թեանն առթիւ, նոյն եկեղեցւոյ մէջ
հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատու-
ցանել՝ Ղալաթիոյ Գարոզիչ Գեր. Տ.
Վահան Մ. Վ. Յակոբեան:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գերմանիոյ Կայսրը Նորվեկիոյ
հիւսիսային կողմերը ծովային պառլա-
մը կը կատարէ:

— Ռումանիոյ Կարոլ թագաւորը
Բարիզէն Պեճիա դէպք շաբթուս:

— Լոնսոնի մէջ 2500ի չափ անձինք
կարմախտէ և կեղծմաշկէ բռնուեր են:

— Մասրիսի սակարանին գործո-
ղութեանց վրայ նոր տուրքեր դրուե-
լուն համար գործառնութիւնը գրեթէ
դադրած են:

— Բարիզու մէջ քուէրինէ (ոչ քուէ-
րայէ) 200ի չափ բռնուողներ կան եղեր.
սակայն առաջին առնուելու վրայ է:

— Պապը Ոսկեղէն Վարդի պատուա-
նշանը զրկեր է Բորթուկալի թագուհի-
ւոյն:

— Ֆրանսայի Երեսօ. Ժողովը 38
միլիոն Փր. ի ծովային գործոց ելմտա-
ցոյցն ընդունեց:

— Անգլիոյ թագուհին Մերսիսայի
աւագ պատուանշանը, որ միմիայն 20
հոգւոյ կրնայ տրուիլ, Ռումանիոյ թա-
գուհւոյն նուիրեց:

— Սպանիոյ մաքսային նուազագոյն
սակայոցը պիտի գործադրուի Ֆրան-
սայի, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Պեճիոյ,
Անգլիոյ, Իտալիոյ, Հոլանտայի, Սկան-
տինաւիոյ, Զուիցերիոյ և Բորթուկալի
համար:

— Պելիքի մէջ 1900ին համաշխար-
հային արուեստահանդէս մը պիտի կազ-
մուի: Ֆրանսայի Երեսօ. Ժողովը մէջ
ալ 1900ին ի Բարիզ նմանօրինակ Ա-
րուեստահանդէս մը բանալ առաջար-
կուեր և նախարարաց խորհրդոյ կողմէ
ալ սկզբամբ ընդունուեր է:

— Թոնգի մէջ ի Թան-Հօա Զինաց-
ւոյ և Ֆրանսացւոց միջև մեծ կռիւ մը
ծագելով, երկու կողմէն վիրաւորուող-
ներ ու մեռնողներ եղեր են: Զինացիք
փախեր են:

— Գանիլէի բնիկ հիւանդանոցին
պետը՝ Տքթ. Միլլըն անգլիացի բը-
ժիշկները հարուածող Պոսթոն Փրանսե-
րէն լրագրոյն դէմ դատ բանալով, 1000
ոսկի դրամական հատուցման և վճիռը
իւր և ուրիշ երկու թերթերու մէջ հը-
րատարակելու դատապարտեց զայն:

— Ֆրանսայի ծովային սպայակոյ-
տին արձանագրող պաշտօնեայններէն
մին՝ կարեոր թուղթեր դողնալով, լու-
սանկարները հանելու մտօք օտար դես-
պանատան մը կցորդին յանձնելուն հա-
մար ձերբակալուեր է:

— Պիզմարի իշխան՝ ի վերադարձին
իւր անցած ամէն գերման քաղաքաց
մէջ չափազանց լաւ ընդունելութիւն
գտաւ:

— Յունաստանի մէջ որթատնիոց հի-
ւանդութիւն մը 20 միլիոնի չափ վը-
նաս պատճառեր է ցարդ:

— Պուկարիոյ մէջ Պաշէվոյի վան-
քին 4000 դուլիս դուարը գրաւեր են
գիւղացիք ոմանք:

— Լոնսոնի աղքատաց հիւանդանո-
ցին նուիրեր է Պ. Հիրշ զանազան ձի-
արշաւներու մէջ իւր շահած 7000 ոս-
կին:

— Անգլիոյ արեւմտեան կողմերը
դաշտային մուկերը մեծ վնաս կը հասցը-
նեն եղեր երկրագործութեան:

— Ռուսիայէն բուտին 20 կոպէկի
նոր անկում մը կը ծանուցուի ալիւրի
դնոյն համար: Յորենի և ալիւրի ար-
տածմունք արտօնուած են, բայց հա-
ճարի և թեփի արտածմունք արգիւ-
նուած կը մնան:

— Գերմանիոյ Կայսեր Հոնէնդոլերն
զբօսանաւը, որ 1889ին գինքը մայրա-
քաղաքս բերած էր, Քայզեր Ասլէր
(Կայսերական Արծիւ) պիտի անուանի
այնուհետեւ, վստահ Կայսրը Հոնէնդո-
լերն անուանը տուած է Պրէտորի մէջ
անցեալ շաբթու ի ծով իջնուած Կայ-
սերական նորաշէն զբօսանաւուն:

— Լոնսոնի մէջ Իտալացի մը մեռ-
նելով, 27600 անգլ. ոսկի կտակած է
բարեգործական հաստատութեանց և
հիւանդանոցաց:

— Գերման գաղթային զօրաց պար-
տութեան վրայ յԱլիւրիէ, երկու մար-
տանաւ զրկուեցաւ յԱլիւրիէան ծովեզր:

— Ռումանիոյ գահաժառանգ իշխա-
նին ամուսնութիւնն էտինպըրկի Մա-
րի իշխանուհւոյն հետ պիտի կատարուի
ի Վիննաուր, ներկայութեամբ Անգլիոյ
թագուհւոյն: Տիկին Վաքարէսքօ, Ռու-
մանիոյ գահաժառանգին նախկին սի-
րուհւոյն մայրը, իշխանէն ստացած մէկ
քանի նամակները էտինպըրկի դքսին
զրկած է:

— Գերմանիոյ Կ. Պոլոյ դեսպան՝
Պ. Բատովից Մատրիտի դեսպան տ-
նուանեցաւ և իրեն յաջորդեց ի մայ-
րաքաղաքիս Ռատովին իշխանը, որ ար-
դէն երկու տարի խորհրդական եղած
է աստ:

— Ռուսիա Անգլիոյ Պանքայէն ոս-
կեդրամ քաշել սկսած է, որովհետեւ
իւր հոնէնքերն այս տարի ալ գէշ պի-
տի լինին կ'ըսուի:

— Ռումանիոյ վերջին 75 միլիոնի
5% փոխառութեան դեռ 6 միլիոնը
միայն ստորագրուած է, որով Ռումա-
նիոյ վարկը կորած կը նկատուի:

— Բաղրասի մաքսատան մէջ մը-
թերեալ ապրանց մեծ մասը մոխիր
դարձեր է մեծ հրդեհէ մը:

— Իսպիլիոյ թագաւորէն խնդրեր
են Անգլիա և Միացեալ Նահանգք որ

իրաւարար մը կարգէ Պէհրինկի ծովուն մէջ ձկնորսութեան խնդրոյն համար :

— Սպանիոյ և Իտալիոյ միջև առժամեայ առևտրական դաշնագիր մը կնքուեր է :

— Պարսից Շահին մայրը ինֆլուէնցայէ մեռեր է :

— Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովոյն 670 երեսփոխանաց 287ն ընտրուած են, որոց 141ը պահպանողական, 116ը կատարողական ազատական, 19ը ազատական-միութենական, 10 հակաբանեւեան և 1ը բառնեւեան : Մինչև հիմա կատարողները 34 ակթու, պահպանողականը 11 և միութենականը 4 ակթու շահած են :

— Իսպիոյ գանձային նախարար և ելևմտից առժամեայ նախարար անուանեցաւ Պ. Կրիմալտի :

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պաշտօնաբաշխութիւնք. — Համար էֆ. Կարնոյ մաքսային տնօրէն, Իլիաս էֆ. Գաղաթոյ, Բաֆայէլ էֆ. Էսկի-շէհրի և Մէհմետ Բաթիպ էֆ. Եդեսիոյ առևտրական գաւառականաց նախագահ անուանեցան :

Աստիւանք. — Կարնոյ հանրային պարտուց վարչութեան ճիւղին տնօրէն Թէվֆիկ էֆ. Իւլա Բ. և Վեհ. Սուլթանին գոհարավաճառ Եղուպ էֆ. Նշատաճեանի Սալիսէ աստիւանները տրուեցան :

Պաշտօնաբաշխութիւնք. — Աթէնքի օսմ. դեսպան Դալիպ պէյի Օսմանիյէ Բ., հաշուակալութեան դիւանի անգամ Նուրի և Օննիկ պէյերու Օսմանիյէ Գ. և Մաքրիւզի երկաթուղւոյ կայարանին պաշտօնեայ Մատթէոս էֆ. Չօպանեանի Մէհմետիյէ Ե. Եէյի-Իւլ իսլամ բարձր. Մէհմետ Ճէմալէտտին էֆ. և Ականաիւու Մէհմետիյէ պատուանշանները տրուեցան :

Շեքրամք. — Բարձր. Մեծ-Եպարքոսին, Եէյի իւլ-իսլամ էֆ. և Սպարապետին, Եերքին, Արտաքին, Ծովային, գաւառական և ելևմտական գործոց և Առևտրական ու հանրագումար շինութեանց Վսեմ. Նախարարաց, Պետական խորհրդոյ փոխ-նախագահին, Արքունեաց հրամանատար Վսեմ. Դազի Օսման փաշայի, Վսեմ. Ճէվաթէ փաշայի և Թնդանթարանի Վսեմ. Վերատեսչին Լիաքաթի ոսկի, Մանիսայի Յունաց մեարապոլիտ՝ Տ. Ագաթանգեղոսի Լիաքաթի արծաթ և ոսկերիչ Պ. Ժօգէֆ Վարդանի իֆթիսարի պատուանշանները տրուեցան :

— Մուսանիա-Պուլսա երկաթուղւոյն ընկերութիւնը Անգլիոյ մէջ 2 արբընթայ շրջենաւներ շինել կուտայ :

— Զմիւռնիոյ մէջ մանարան մը հաստատուելու արտօնութիւն խնդրուած է :

— Տրապիզոնի հնձոց վիճակը գոհացուցիչ է :

— Նիկովիդիոյ կողմերը 16 ձիաւորներէ կազմուած աւազակաց խումբ մ'երևան ելեր է :

— Արսօնագիր չ'ունեցող ոչ-մահմետական վարժարանաց 3 ամիս ևս պայմանաժամ տրուած է արտօնագիր անելու համար :

— Գուրպան-Պայրամի ընդունելութիւնը և հանդիսաւոր արարողութիւնը սովորական չքով կատարուեցան երկուշաբթի օր Տօլմա-Պաղէի պալատան մէջ :

— Սիւրէի շիւմայունը Մէքքէ ժամաներ է :

— Պանսրմա-Քօնեա երկաթուղւոյն շինութեանց սկզբնաւորութեան համար Պ. Նախէլմաքէրի տրուած պայմանաժամը հինգշաբթի օր լրացած լինելով, 12000 ոսկոյ երաշխաւորութեան գումարը կայս. կառավարութեան կը մնայ :

— Օսմ. Կայս. Պանֆայի բաժնետեարց ժողովն անցեալ շաբթու գումարուելով ի Լանտոն, իւրաքանչիւր շահարածին 14 շիւն, այսինքն 7% վճարել որոշեց 1891 տարւոյն համար :

— Համագային Անկեւանոցին կառուցման յանձնաժողովոյն շինութեան ծախք որոշուած է 1792936 զրուշ :

— Կեյմ մէհմետիյէ քոչ Միքէ ու թոմա ձերբակալուեցան :

— Գերեաց տուրեառին ջնջման համար Պրիւսէի համաժողովոյն որոշումները սպուելով, օսմանեան ծովային պաշտօնէից պիտի բախուին :

— Իսպանիոյ Նալու խան գաւառակին մէջ Բարմաքսը Մահմուտ աւազակը ձերբակալուեր է :

— Սելանիկի մէջ հնձոց նպաստաւոր առատ անձրեւներ տեղացեր են :

— Քարիւղի գինը բարձրացած է մեր հրապարակին վրայ հնտախտին պատճառաւ :

— Սելանիկի մէջ հանդուցեալ Յակոբ փաշայի ունեցած կալուածները պիտի ծախուին կ'ըսուի :

— Զմիւռնիոյ զրկուեցան օսմանեան հայտուակ 112 հրեայ դաղթականք :

— Զմիւռնիոյ Սալիհի գիւղաքաղաքին մօտակայ ճահիճը լեցնել կը արուի :

— Զմիւռնիոյ Սօմա գաւառակին մէջ Օսմ. կայս. Պանքան մասնաճիւղ մը հաստատուած է :

— Շապիւն-Գարանիսարի մէջ Մուլա Ահմետի տղան սպաննող Սուճը Նաման Պէյլէրպէյի մէջ ձերբակալուեցաւ :

— Եւմէն պիտի զրկուին Իսլամաց նուիրական գրքէն հազար օրինակ Վեհ. Սուլթանին կողմանէ ժողովրդեան բաշխուելու համար :

— Իսպանացի դեսպան անուանուած է Կոմ. Քօլօպիանօ :

— Տոլմա-Պաղէի հրապարակին վերայ ալ ժամացոյցի աշտարակ մը պիտի շինուի :

— Քօնեայի Ապրօս գիւղաքաղաքին մէջ երկրաշարժի սատիկ ցնցման մը պահուն 8 տարեկան տղիկ մը կայծակէն յանկարծամահ եղեր է :

Հնգալիս. — Հնտախտը Պարսկաստանի մէջ ևս քան զէս կը ճարակի : Աթմէրիսանի մէջ ալ օրական քանի մը զոհեր կը հաշուին, ինչպէս նաև ի Ծը-

րաթօլ և Տիլիս : Պաքուի մէջ մեռնողք տասնեակներով են : Սև ծովու ռուսական միւս նաւահանգստաց վիճակն անորոշ է : Կառավարութեանց ձեռք առած միջոցները ազդու են : Օսմ. մարտանաւ մը Սև ծովու մէջ պիտի չըջի, որպէս զի նաւերը միայն արտօնեալ նաւահանգիստները մերձենան : Քասըմ փաշայի ձորը փութոյ պնդութեամբ կը մաքրուի և վրան ալ գոցելու ծրագիր մը կը յօրինուի : Սև ծովու պուլկարական սահմանագլուխէն մինչև Սօխում-քալէ և օսմ. սահմանագլուխէն մինչև Տրապիզոն գտնուող ծովեզերքէն եկող նաւերը 5 և Անգր-կովկասէն եկողները առաջուան պէս 10 օր քարանթինայի պիտի ենթարկուին Քալաքի առջև : սոյն 10 օրուան քարանթինան մինչև Վանայ նահանգին հարաւային սահմանը Պարսկաստանէն եկողներուն համար ալ պիտի գործադրուի : Նոյնպէս Պէրսութէն անդին մինչև Յոպպէ գտնուող Սուրիոյ ծովեզրէն եկող նաւերը Պէրսութի կամ Քալաքմէնի մաքրանոցներուն մէջ 10 օր քարանթինայի պիտի ենթարկուին :

Ռուս կառավարութիւնն ալ Պաքուի և Աթմէրիսանի միջև ուղեւորաց երթեւեկն արգիլեց և 7 օր քարանթինա սահմանեց, նոյնպէս Պաքուէն Տիլիս և Պաթում վաճառարարձ կառախմբոց երթեւեկն արգիլեց : Յունաստան ալ 11 աւուր քարանթինա սահմանեց Սև ծովու բոլոր նաւահանգիստներէն և Սուրիայէն եկող նաւերուն համար, եթէ թուրքիոյ մաքրանոցներուն մէջ արդէն չեն ենթարկուած այդ արգելքին :

— Պալքեստի մէջ Մուսթաֆա անուն մէկը օձ բռնել փախաբելով, թոյնի ազդեցութենէն զերծ մնալու համար Տէրվիլի մը կը դիմէ, որ անոր ձեռքը օձի մը խածնել տալէ յետոյ կը ճամբէ՝ փախաբել կատարուած համարելով : Սակայն Մուսթաֆայի ձեռքն ու թեւը կ'ուռնեայ օձի թոյնին ազդեցութենէն և կարծեցեալ բժիշկ մ'անոր թեւը ուսին կողմէն չուանով պինդ կապել կը հրամայէ թոյնը մարմնոյն մէջ տարածուելէ արգիլելու համար : Չորս օր յետոյ Մուսթաֆա մայրաքաղաք բերուելով, Եէնի-Պաղէի պանտիսոյ հիւանդանոցին մէջ թեւը կտրեր են :

— Սերպիոյ Մետրապոլիտ Տ. Միլայէլ Ֆէշէրի Պատրիարքարանին ընդարձակ տեղեկագիր մը զրկելով, Զատիկի տօնին թուականը՝ ընդհանուր օրթօտոքս եկեղեցեաց համար գիտական և եկեղեցական կանոնաց համաձայն ճշգրելու հարկն զգացուցեր է : Առ այս Միւնիչոգը յանձնաժողով մը կազմեր է :

— Լիբանանու կուսակալ Վասա փաշա անցեալ շաբթու մեռեր է :

— Պէրուք-Գամասիոսի կառուղւոյն ընկերութեան շաբաթ օրն ի Բարիզ գումարուած բաժնետեարց ընդհանուր ժողովոյն մէջ ընկերութիւնը լուծել որոշուած է :

— Յոյն բարերար Խրիսթաքի էֆ. Զօդրաֆօս Եէնիգիւղի աղջկանց վարժարանին գոյութիւնն ընդ միշտ պահպոված է : Նոյնպէս 200 ոսկի նուիրած է նոյն տեղի մանչերու վարժարանին :

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԱՐԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԴԱՍԱԴՐՈՒՄ

Բ.

Երես 202. « Էլվենտ լերինք՝ արեւմտեան կողմն որոց բարձրագոյն կատարն է Տէմավէն » :

Տէմավէնտ, որ մարած հրաբուխ մ'է 6100 մէթր բարձրութեամբ, Էլպրուս լեռանց գագաթն է և ոչ թէ Էլվենտ լեռանց :

Ինչ գիւրութեամբ այս ահագին գագաթները տեղէ տեղ կը փոխադրուին :

Երես 223. — « Անձրեւները կ'սկըսին Մուսուն կոչուած փոթորիկներէն յետոյ » :

Մուսուն կոչուած հովերը փոթորիկ չեն, այլ պարբերական հովեր որ Հնդկաց Ովկիանոսին վրայ կը փչեն երկու տարբեր ուղղութեամբ,

Հովտեմբէն՝ ասորիւ, հիւսիսային-արեւելքէն կը փչեն յորում կը տիրէ չոր եղանակ :

Մայիսէն՝ սեպտեմբեր, հարաւային-արեւմուտէն կը փչեն յորում կը տիրէ անձրեւային եղանակ :

Փոթորիկները կը ծագին երբ տարին երկու անգամ այս հովերն իրենց ուղղութիւնը կը փոխեն :

Երես 224. — Բրիտանական Հնդկաստան, վարչականապէս, երեք մասերու կը բաժնուի և ոչ թէ քսաներկու :

Ա. Գահերէցութիւն (Présidence) Կալկաթայի :

Բ. Գահերէցութիւն Մատրասի :

Գ. Գահերէցութիւն Պոմպէյի :

Երես 244. — Պիրմանիա, իբր առանձին թագաւորութիւն, գոյութիւն չունի այլ ևս, Անգլիացիք 1889էն ի վեր (գրքին տպագրութենէն երկու տարի յառաջ) այս երկրին տիրացած են :

Երես 264. — « Եթովպիա ունի 1,200,000 քառ. քիլ. տարածութիւն » :

Մեր գիտցած Եթովպիան այսքան մեծ չէ, այլ 400 հազար քառ. քիլ. տարածութիւն ունի :

Երես 283. — « Սոմալի բնակիչք կը բաղկանան տեղացի Պերպերներէ » :

Սոմալի բնակչաց մէջ Պերպեր չը գտնուիր :

Երես 286. — Բոնկո անուամբ երեք երկիր յիշուած է, թէ և երեքն ալ մի և նոյն երկիրն է :

Ա. Բոնկոյի երկիր՝ հարաւային Կուի-նիոյ մէջ :

Բ. Համագային ընկերութեան Ափրիկեան ճիւմարկութիւն կը կոչէ Բոնկո

գետին երկայնքը հաստատուած բազմաթիւ կայաններն :

Գ. Ագուս Բոնկո կը կոչէ այն ընդարձակ աշխարհն որ կը տարածուի Սուտանէ ի Բաֆրաստան և հարաւային Կուինիայէն ի Սոմալ և ի Զանկէպար :

Բոնկո անուամբ գտնուած երկիրներն են՝

Ա. Ագուս-Բոնկո. կեդրոնական Ափրիկէի այն ընդարձակ երկիրն որ կը տարածուի մինչեւ Ափրիկէի մեծ լճերն, արեւմուտքէն Բոնկո գետին բերանն ունենալով ծովեզերք, կը կոչուի Ագուս-Բոնկո որ 1885ի միջագոյն գաշնադրութեամբ վաւերացած երկիր մ'է ընդ պաշտպանութեամբ Լէոբուր Բ. Պելճի-քայի թագաւորին :

Այս երկիրն ունի իբր 2 միլ. քառ. քիլ. տարածութիւն և 20 էն 25 միլ. բնակիչ, Եւրոպացի ամէն ազգի գաղթականք հետզհետէ հաստատուելու վրայ են երկրին ամէն կողմերն. մինչեւ հիմայ հաստատուած կայաններն են Պոմա, Լէօբուրի, Լայլէն :

Բ. Ֆրանսական Բոնկո. կը գտնուի Ազատ-Բոնկոյի և Անգլանտեան Ովկիանոսին միջեւ գտնուած երկիրն, որ 800 հազար քառ. քիլ. տարածութիւն ունի 4 կամ 5 միլ. բնակչոք. գլ. քաղաքներն են Լիպրելի, Պրազալի և Ֆրանսալի :

Գ. Փոբուկէգեան-Բոնկո. կը գտնուի Ազատ-Բոնկոյի հարաւային կողմն. ունի իբր 4 միլիոն քառ. քիլ. տարածութիւն և 3 միլիոնի չափ բնակիչ. երեք մասերու կը բաժնուի. Անկոլա, Պէնկուէլա և Մուսամիսէս, գլ. քաղաքներն են Ս. Սալվասո, Սէն-Բօլ և Պէնկուէլա :

Երես 288. — « Սդէնլի՝ 1887-1889ին Զանգիպարէն դէպի Բոնկոյի երկիրն իւր վերջին ուղեւորութեան միջոցին », Եւ երես 297. — Պակասոյի նաւահանգիստն (Զանգիպարի դիմաց) հասաւ Սդէնլի 1889ին իւր երկամեայ ուղեւորութենէն վերադարձին » :

Կը հարցուի Պատ. Հեղինակին թէ այս երկուքէն ո՞րն է ճիշդն. Պ. Սդէնլի իւր վերջին ուղեւորութիւնն ի խաւարակուոն Ափրիկէ, Զանգիպարէն դէպի Բոնկո յառաջացաւ, չէ թէ Բոնկոյէ ի Զանգիպար :

Ինքզինքն աշխարհագրութեան ուսուցիչ անուանող մարդ մ'որ կ'ելլայ Պ. Սդէնլի վերջին ճանապարհորդութեան ուղեցոյցը կը դժէ (զոր Արեւելք իբր թերթօն նուիրեց, Ժամանակին, իւր բաժանորդաց), մեզ այնպէս կ'երեւի որ գոնէ դիտցած ըլլալու էր, ամէնէն առաջ, թէ Ինչ ճամբով Պ. Սդէնլի մըտաւ ի խաւարակուոն Ափրիկէ :

Երես 298. — Գերմանացիք միայն

Զանգիպարի և հարաւային Կուինիէի մէջ յիշատակուած այն փոքր երկիրներն չեն որ ունին, այլ տէր են շատ ընդարձակ երկիրներու, որք են :

Ա. Արեւելեան Ափրիկէի գերմանական ստացուածք որ դէպի կեդրոնական Ափրիկէի լիճերն կը հասնի, 950.000 քառ. քիլ. տարածութեամբ. գլ. քաղաքներն են Պակասոյ, Տար-Էս-սալամ :

Բ. Գամբուի երկիրն՝ Արեւմտեան Ափրիկէի մէջ, 400 հազար քառ. քիլ. տարածութեամբ, գլ. քաղաքն է Գամբուի :

Գ. Հարաւային Արեւմտեան Ափրիկէի գերմանական ստացուածք որ 835 հազար քառ. քիլ. տարածութիւն ունին. գլ. քաղաքն է Անկրա-Բէֆուէնա : Համագումար գերմանական ստացուածք յԱփրիկէ է իբր 2,200,000 քառ. քիլ. :

Երես 299. — 1891 տարւոյն մէջ տպագրուած գրքի մը մէջ յիշուած պէտք էր ըլլալ որ Մասակաւաւ կզգին կը գտնուի ընդ թեւարկութեամբ (Protectorat) Ֆրանսայի :

Երես 326. — Միացեալ Նահանգները 1890ին, վերջին մարդահամարին, ունէին 63 միլ. բնակիչ և ոչ թէ 54 միլ. 500 հազար :

Երես նոյն. — « Միացեալ Նահանգք կը պարունակեն այժմ 38 նահանգ և 9 թէրիթորի » :

Այս բաժանումն սխալ է, վասն զի Միացեալ Նահանգներն 1891ին (գրքին տպագրութենէն ասդին չ'անցնելով) 44 նահանգք, 4 դաշնակից վիճակ և 6 թէրիթորի կը պարունակէին :

Երես 310. — « Նոր Աշխարհը կը բաժնուի երկու նշանաւոր աւազաններու 1. Աղլանտեան՝ իւր մէջ պարունակելով Սառուցեալ Ովկիանոս » :

Իրօք Ովկիանոսի չափ խոշոր սխալ մը, Աղլանտեան Ովկիանոսն իւր մէջ կը պարունակէ եղբր Սառուցեալ Ովկիանոսն, ի՞նչ աղւոր աշխարհագրական դասեր... :

Երես 327էն 332. — Այս վեց երեսներուն մէջ պատմութեան և աշխարհագրութեան Մեծարոյ Ուսուցիչը կ'աւանդէ միայն 29 նահանգաց նկարագրութիւնը. իսկ մնացեալ 15 նահանգաց նկարագրութիւնը, քաղաքներն, ո՞ր են, ո՞ր..... մոռցուեք են : Դժբաղդ մոռացումն որոյ զոչ կ'երթան խեղճ աշակերտներ որք ի ձեռին ունին այս տեսակ դասագրքեր :

Երես 347. — « Սանթա-Ֆէ-տի Պոկոթա՝ Ծովուն մակերեւոյթէն 2650 մէթր բարձրութեամբ ընդարձակ լեռնադաշտ մը վրայ շինուած » :

Ընդարձակ լեռնադաշտ կոչածը լեռան վրայ տափարակ դաշտ մ'է :

Հոս կը վերջանայ Մարգարեան աշ-

խարհագրութեան ընդարձակ դատագրքին Քննադատականն, որ անշուշտ աւելի ճիշտ պիտի ըլլար եթէ մենք ալ իրեն պէս աններողամտութեամբ վարուէինք և ցոյց տայինք իւր գրքին մէջ անուշագրութեան ու թերի բացատրութեան սխալներն, այն ատեն շատ նպաստաւոր չպիտի ըլլար մեր ընթացքը, վասն զի գիւրաւ պիտի յօրինէինք 100ի մօտ նորանոր սխալներու երկայնածիւղ չլիթայ մը:

Այժմ պատրաստ ենք զինքը լսելու, եթէ ըսելիք բան մ'ունի, բայց ամէն սրարագայի մէջ կը խնդրենք Պատմութեան և աշխարհագրութեան Մեծ. Ուսուցչէն որ կարելի եղածին չափ շուտով տայ իւր պատասխանն, որովհետեւ ընդ հուպ պիտի յանձնենք տպագրութեան իւր համառօտ դասագրքին քննադատականն եւս որ ոչ նուազ հետաքրքրական է: (1)

Ա. ՊԵՏԻՃԵԱՆ

Հ Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռոյ Մատենադարանի, ըստ ձեռագիր նոր ցուցակի 3400 կտոր Հայերէն Ձեռագիր Մատենից մէջ, ամենէն առաջ՝ ամէն հնասիրի և բանասիրի խնդրն ուշագրութիւնը գրաւող Ձեռագիր Մատենան՝ մեծագիր և քանդակագործեալ փղոսկրեայ կազմով, ի ստույգ և ի հին օրինակաց ընդօրինակեալ, խորհրդաւոր պատկերօք, ընտիր մագաղաթի վրայ, երկաթագիր գրութեամբ, ՆԼԸ (=989) թուականին գրուած Ս. Աւետարանն է, որ նախապէս կը գտնուէր Տղմուս գետի մօտիկ Տարաւամ գիւղի քով Ս. Ստեփաննոս Նախավկայի վանուց մէջ, 1850 թուականին Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռոյ Մատենադարանը մտած է ի ձեռն հանգուցեալ Տ. Տ. Մակարայ, որ այն ժամանակ վարդապետ էր:

Սոյն Ձեռագիր Մատենի մասին, մասնաւոր անձանց կողմէն երբեմն թէ և համառօտ տեղեկութիւնք հաղորդուած են լրագրաց միջոցաւ, և

(1) Մինչ մէկ կողմէն ոյն Քննադատականն ի լոյս կ'ընծայենք, միւս կողմէն Պ. Մարգարեան նորանոր փորձեր կուտայ իւր բարձրագոյն կարողութեան այն երկայն քննադատական յօդուածներով յորս կը նշանակէ Փալատաշէան Աշխարհագրութեան մէջ իբր սխալ այնպիսի աշխարհագրական հարցեր որք շատ ձիճճ են:

Բիշ անգամ այսքան գեղեցիկ առիթներ կը ներկայանան ձանձալու համար այս տեսակ ուսուցիչներու իսկական արժէքն:

Ա. Պ.

վերջերս ալ Վիեննայի Արքունական Համալսարանի հմուտ և արեւելագէտ ուսուցչի կողմանէ, տպագրութեամբ Վիեննայի Մխիթ. Ուստին, «Ս. Էջմիածնայ Աւետարանը» անուամբ հրատարակուած Գերմաներէն գրքին մէջ, քանդակագործեալ փղոսկրեայ կազմին և խորհրդաւոր պատկերներուն զնկատիւ տախտակօք նմանահանութիւնք գրուած և գեղարուեստական տեսակէտով բաւական տեղեկութիւնք հաղորդուած են, բայց և այնպէս նոյն թանկագիրն և ընտիր հին Ձեռագիր Մատենին նկարագիրն, հանգերձ յիշատակարանօք և իւր վերջին թերթերուն մէջ ունեցած համառօտ Տօնացոյցով, գոնէ մեզ Տաճկաստանցւոցս համար, գրուած և տեղեկացուցուած չէ:

Մեր այս անգամ, կաթողիկոսական ընտրութեան համար, ի Ս. Էջմիածին ըրած ձանապարհորդութեան մէջ, հետաքրքրուեցանք տեսնել նոյն Ս. Աւետարանն, (որուն 70 հազար ռուբլի, այն է՝ 8500 լիրայ Օսմանեան արժէք տրուած է, ըստ աստութեան Արժ. Մատենադարանապետի) և նկարագրել ամէն մասամբ որչափ որ կարող էինք և ժամանակ ունէինք, մասնաւորապէս տեղեկացնելու համար մեր Տաճկաստանի Հայ բանասիրաց:

Շնորհակալութիւն մեծ մեր ազնիւ բարեկամին, Մատենադարանապետի Մայր Աթոռոյն, Արժ. Տ. Սահակ Վարդապետ Ամատունւոյ, որ ո'չ միայն հաճեցաւ թոյլատրել Մատենադարանին մէջ զբաղիլ նոյն Ս. Աւետարանի նկարագրին ընելու, այլ և նոյն իսկ օգնեց նորա երբեմն յիշատակարանաց ընդօրինակութեանը:

Ձի մոռանանք յիշելու, թէ Գեր. Տ. Մաղաքիա Եպս. Օրմանեան ինձ յատկապէս յանձնարարած էր սոյն երկաթագիր Աւետարանի մէջն «Շնացեալ կնոջ» կտորն ևս ընդօրինակել, լրած լինելով որ նոյն կտորը կը գտնուէր նոյն Աւետարանի մէջ. և սակայն մենք որչափ որ պրպտեցինք, չը կարողացանք գտնել նոյնը:

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Ր. Ա. Ն.

թիւ 229 ըստ սպագիր կարիքեան ցուցակի

ՆԼԸ=989

ԹՈՒՂԹԻ 232 կամ 464 էջք: Մեծ ՄԻԹԻԹԻՆ 34,8×28,5 հարիւրորդամէթր. ԳՐՈՒԹԻՆ երկսլւանակ 22,5×19,5 հրդմ. Գիր մաքուր երկաթագիր, և տառի տեղ գործածուած է Ղ տառն, Տողք 20. Նիւթ մագաղաթ ընտիր և սպիտակ. մագաղաթեայ թերթերու ոմանք շատ թանձր են և ոմանք բա-

րակ. Կազմ հին գործ, փայտեայ, երկու արտաքին երեսներն՝ պատկերներով և ծաղկներով քանդակագործեալ փղոսկրեայ են, 26,5×29,5 հրդմ. մեծութեամբ. հին՝ և գեղարուեստական տեսակէտով՝ թանկագիրն գործ. հընգական մասերէ բաղկացած է որք իրարու չըթուենքներով փակցուած են: Հանգամանք մաքուր պահուած է. Գլխագիրք, խոսքգիրք և վերնագիրք պարզ և սեւ մեղան: Չունի ո'չ թռչնագիր, ծաղկագիր, ևն: Լուսանցազարդ կտրակներ են և երբեմն փոքրիկ ծաղկէնկարներ, ոսկէզօծ: Խորանագաղթ թուով տասն, խորհրդաւոր եւ չըքեղ, այն է՝ Թղ. 1-րդ. Խորանք եւս սեբի. Թղ. 2-ա—5-ր, Խորանք Համաձայնութեան. Թղ. 5-ր. մի խորան սլւներով և կաթողիկէիւ, կաթողիկէին վերայ խաչ մը: Պատկերք թուով 10 չըքեղ գործ են. այն է՝ Թղ. 6-ա—8-ա, Պատկերք Տէրունականք. Թղ. 10-ա. վարի լուսանցքը. երկրպագութիւն մոգոց. Թղ. 228-ա. Պապանձումն Զաքարիայի. Թղ. 228-ա. Աւետումն. Թղ. 229-ա. Ընծայումն մոգոց. Թղ. 229-ա. Մկրտութիւն Բրիտանի: Սոյն վերջին չորս պատկերք մագաղաթի վրայ նկարուած են և Մատենիս մագաղաթին հետ կարուած: Դասարկ Թղ. 227-ա. Ժամանակ գրութեան ՆԼԸ (=989): Գրիչ Յովհաննէս: Տեղի ի նորապանոս: Տէր՝ Ստեփաննոս կրանաւոր: Յետոյ Դուրծի, որդի Վահրամայ: Յիւսակագրութիւն. Թղ. 8-ր. 9-ա. 227-ա. 230-ա. և 232-ա: Տեղեկութիւն. Մատենիս վերջին 231-ա. և 232-ա թերթերուն վրայ մի համառօտ Տօնացոյց կայ մատենիս գլը՝ չէն մանրագիր. (ընդօրինակութիւնն տե՛ս վարը):

Ա. Նորավանք վայոց ձորի մէջ է, շինեալ Սիւնեաց Տարայից խիսանի կողմանէ, որուն կ'ըսուի նաեւ Ամաղու վանք: Բ. Նորավանք կ'ըսուի նաեւ Տղմուս գետի մօտիկ Տարաւամ գիւղի քով յանուն Սրբոյն Ստեփաննոսի շինուած վանքն: Ինձ կը բուի քէ սոյն Աւետարանն գրուած է վայոց ձորի Նորավանուց մէջ. եւ ապա բերուած է Ս. Ստեփաննոսի վանքն ու անկէ եւս Ս. Էջմիածնայ Մատենադարանին մէջ մտած է, ինչպէս ծանօթացուցինք վերեւ:

ՄԱՏԵԱՆՍ Է ԱԻԵՏԱՐԱՆ.

1. Թղ. 9-ա—71-ր. Աւետարան ըստ Մատթէոսի.

2. Թղ. 72-ա—109-ր. Աւետարան ըստ Մարկոսի.

3. Թղ. 109-ր—176-ր. Աւետարան ըստ Ղուկասի.

4. Թղ. 177-ա—227-ա. Աւետարան ըստ Յովհաննու.

5. ԹՂ. 231բ—232ա. Համառօտ Տօնացոյց մի.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. ԹՂ. 8բ. (օտար գրչէն բայց երկաթագիր) — «Ի Թուականութեան «Հայոց, ՈԻԲ. (=1173) եւ ի տէրու- «թեան Աթաբակ Ալիքիմ եւ ի Հայ- «րութեան Գրիգորի եւ Գուրգի որ- «գի Վահրամայ գնեցի յիմ հալալ յն- «չից զՍր. զԱւետարանս. եւ ավի ի «մեծահոգի վանքս Մաղարդիս ի Սր «Նախայվկայս. ի յիշատակ ինձ եւ ծնո- «ղաց իմոց. որդոց իմոց. եւ ամուս- «նոյն իմոյ. արդ աղաչեմ զամենեւ- «եան, ով Աժատէր քահանայք. Յոր- «թամ ընթերցուց զՍր Աւետարանս «առաջի Սր խորհրդոյն, զիս եւ զծնողս «իմ եւ զորդիս իմ. եւ զամուսին իմ. «յիշեալիք առաջի զենմանն Գի. եւ Տր «Աժ յիշողացդ ողորմեսցի ամէն. եւ «ես Տր Ստեփաննոս գրեցի եթէ ոք «հեռացուցանէ զՍր զԱւետարանս ի «Սր Ուստէս. կամ գրաւականելով «կամ ծախելով. այնպիսին նշովի. ՅԺԸ «Հայրապետացն. կատարիչք հրամա- «նաց աւերհեալ եղիցին».

2. ԹՂ. 8բ. (դարձեալ օսար գրիչ). «Յանուն Այ եւ Տր... կիմ աղախին «Գի միաբանեցայ Սր Նախավկին այլ զի «եւ ես տիկնաց աղախին Գի միաբա- «նիցս Նախավկայիս յայս աւր եւ ի յետ «զինչ մեր կարողութիւն լինի ծառայու- «թիւն առնենք սրբոցս, գրեցաւ յի- «շատակ».

3. ԹՂ. 9ա. (վարի լուսանցք դար- «ձեալ օսար գրիչ). — «Ես Գուրգի որդի «Վահրամայ հրաման առի հաշակաւոր «եւ մեծ վանացն Մաղարդիմ Սր Ստե- «փաննոս Նախավկային վանաց շինելոյ «ու շինեցի զթիզայ պառուկիս (այս- «պէս). . . ով որ վանիցն հայր լինի «կամ գեղիս առաջնորդ որ մեծ վանացն «մտոց կամ հասի կամ. . . նշովի ԳժԺԸ «Հայրապետաց յայս Աւետարանիս».

4. ԹՂ. 227 ա. (Մատենիս գրչէն). «Փառք Սուրբ երրորդութեանն յա- «ւիտեանս ամէն. Յովհաննէս գրեցի ա- «ղաչեմ յիշել զիս».

5. ԹՂ. 230ա (Դիւսաւոր յիշատակա- «րան Մատենիս գրչէն). — «Իմանալի «լուսով արտափայլեալ աստուածըն- «կալ սրբոյն միտք գերախոհ մակերե- «ւութեամբ արիւիահրաշ եւ ծայրա- «գոյն լուսոյն անձառ ճառագայթիւք «գերափայլեալ ի ստորինսն եւ ի գերա- «գոյնսն, յիմանալիսն եւ ի զգալիս, զոր «եւ իմն պսակաւոր եւ հարազատ մաք- «րութեամբ մարմնոյ եւ խաչակիր նա- «հատակութեամբ թողեալ զհայրենա- «կան չքեղաչքութիւնն, քանոն կրաւ- «նից միանձանց եղեալ յերկրի զան- «մարմնոցն բերեալ աւրենակ, նոցին

«եղև հաղորդ, թողլով յերկրի իւրա- «յոցս աշակերտելոց. աւրենակ գնա- «ցից կենաց պողոտային, եւ սանդուղս «ի վերինն Սիւնի, զանուանեալ Նորս «վանս, հիմնարկեալ ի ամս զվկայարան «նոյն անուն իւր. որոյ Նախավկային «Ստեփաննոսի».

«Իսկ ես յետին եւ ամենանուստ «Ստեփաննոս մուրալիս կրաւնաւոր «եւ անարժան քահանայ նորին աշա- «կերտ եւ եղբաւորդի, ոչ ըստ նորին «աւրինակի, այլ յոյժ մեղուցեալ, որ «թէպէտ եւ ըստ սին եւ սնտի խաբ- «կանաց կենցաղոյս հայկազնեա գող «ասէին յիս. այլ եմ ըստ ճշմարտու- «թեանն որում եսն վկայեմ ինձ ան- «նշան եւ վաթթար եւ յետին քան զա- «մենայն մարդիկ ըստ չար գործոց եւ «անուղայ գնացից իմոց, սակայն քը- «րիստոնեա գող եւ գինք արեան մե- «ծին Այ Յի Գի ոչ ուրանամ զիս».

«Եւ արդ մեծաւ տարիմամբ ցան- «կացայ գրել զվսամափայլ չորեքձագ- «եան զհոգեբուղիս տառս սրբոց Աւե- «տարանչացս, ի զարդ գերարդի վա- «յելութեան եկեղեցոյ, ի ամս պա- «րելոց մանկանց նոր Սիւնի. աղերս «թախանձանաց առ ամենեւին հառա- «չագին հայցմամբ պաղատանաւք ա- «ռաջի արկանելով զգութ սիրոյն Գի, «որք ընթերցուք զսա, եւ ձեռնառա- «րած համբարձմամբ առաջի զենլոյն «Գի վայելիք ի սեղան անմահ արքային «ողորմագութ գորովմամբ յիշման ար- «թանի արասլիք զտարժանեալ մե- «ղաւք զհոգի իմ».

«Եւ արդ մի ոք իշխեսցէ ի բանէն «Այ հեռացնել զսա իւրք պատճառա- «նաւք ի նորավանից Սուրբ եկեղեց- «ւոյս, եւ թէ ոք յանդգնի որոշել զայս «Աւետարանս ի սուրբ խորանէս, յա- «փշտակողն ի փառաց որդւոյն Այ ո- «րոշեալ լիցի իւր սատանայ, նշովեալ «յոգի եւ ի մարմին ընդ անհաւատ սեղա- «նակողպտոն եղլիցի դատապարտեալ «Յորդուոյն Այ».

«Եւ զսա լիցին հանապաղ ընթեր- «ցեալ ի Սուրբ եկեղեցւոյս, զի յստոյգ «ի հին յաւրենակաց գրեցաւ նոյն ա- «նէժքդ կացցէ ի վերայ այնոցիկ ոյք «անիոյթ առնեն զհրամայեալս առ «յինէն».

«Եւ գրեցաւ յամի Թուոյ Հայագանց ՆԼԸ (=989) եւ ըստ Թուոյ Հոռոմի 2ԽԲ. յիմայելական բռնակալու- «թեանն. ՅՀԹ».

+ ՏՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ Է ՍՈՒՐԲ ԱԻԵ- ՏԱՐԱՆՍ ՅՈՎԱՆՆԷՍ ԳՐԵՑԻ ՅԻՇԵՑԻՔ

6. ԹՂ. 232 բ. (Դիւսագիր մեծ տա- «ռերով). — «ՏՏ Ստեփաննոսի է սուրբ աւետարանս. Տացէ զսա սէր ի վայելումն մանկանց նոր Սիւնի».

(Ծանօթ. — Սոյն վերջին տողերն որք մեծ տառերով գլխագիր գրուած են, ոս- կեգոծ են):

ԹՂ. 231բ.—232ա Տօնացոյց. հե- տեւեալ կարգաւ.

Ի տասներորդ ժամու ելանեն ի հո- վանոյն եւ ընթերցու աւետարան ըստ Ղուկայ.

— Եւ հովիւք եէին ի տեղով. վերջէն. Որպէս եւ պատմեցաւ նոցա. Ապա երթան յայրն եւ անդ ընթեր- յուն. — Ըստ Մաթթի. Եւ Յի Գի ծը- նու. վերջ. Զանուն նորա Յս.

— Եւ ի ժամու սուրբ պատարա- գին. Ըստ Մաթթի. Եւ ի ծնանելն Յի- սուսի. վերջ. Գնացին յաշիս.

— Յայտնութիւն աւր փառք ի բարձանցն. Ըստ Ղուկայ. Քանզի բա- զումք յաւ. վերջ. Փառք ի բարձ.

— Յայտնութիւն աւր այգուցն. Ըստ Մաթթի. Գիրք ծննդեան Յի Գի որ. վերջ. Ազգ չորեքտա.

— Եւ երթան ի ջուրն. Ըստ Մաթթի. Յաւուրն յայնոսիկ զայ Յովհան. վերջ. Եւ հրեշտակք մատ.

Սուրբ պատարագին. Ըստ Մաթթի. Եւ Յի Գի ծնու. վերջ. Եւ կոչեաց զանուն նորա Յս.

Երկրորդ աւրն այգուցն. Ըստ Մար- կոսի. Սկիզբն Աւետարանի Յի. վերջ. Եւ հրեշտակք պաշտէին զ.

Սուրբ պատար. Ըստ Յովհաննու. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ եթէ ոչ Տ. վերջ. Զնա հայրն իմ.

Երրորդ աւրն այգուցն. Ըստ Ղու- կայ. ի հնգետասաներորդի ամի տերու. վերջ. Ընդ քեզ հաճեցայ.

Սուրբ պատ. Ըստ Մաթթի. Եւ իբրեւ գնացին. վերջ. Թէ նազովրեցի կոչե- ցի.

Չորրորդ աւրն այգուցն. Ըստ Ղու- կայ. Եւ եղեւ ի մկրտել ամեն. վերջ ի բաց եկաց ի նմանե առ Ժամանակ մի.

Սուրբ պատ. Ըստ Ղու. Եւ յամ- սեանն վեցերորդ. վերջ. Եւ գնաց ի նմանէ հրեշտա.

Հինգերորդ աւրն այգուցն. Ըստ Յովհ. ի սկզբանէ էր բանն. Եւ ես տե- սի եւ վկայեցի եթէ սա է որդին Այ.

Սուրբ պատ. Ըստ Ղու. Յարուց- եալ Մարի. վերջ. Եւ դարձաւ ի տուն իւր.

Վեցերորդ աւրն այգ. Ըստ Յովհ. Իբրեւ էր յեմ ի Զատիկն տաւն. վերջ. Ասացից հաւատացէք.

Սուրբ պատ. Ըստ Յովհ. Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազար. վերջ. Զոր արարն Յս.

Եւթներորդ աւրն այգ. Ըստ Յովհ. Յետ այսորիկ եկն Յս եւ աշակեր. վերջ. Մնաց ի վերայ նորա.

Սուրբ պատ. Ըստ Ղուկ. Եւ եղև

ընդ աւուրսն ընդ այնոս : Վերջ : Նոցա տեղի յիջավանին :

Ութերորդ աւրն ի ժամու Սուրբ պատ : Ըստ Ղուկայ : Եւ իբրեւ լցան աւուրք ութ թւ : Վերջ : Յորովայնի :

Թղ. 232ա : Տեառնընդառաջի : Ըստ Ղուկայ : Եւ իբրեւ լցան աւուրք սըրբութ : Վերջ : Էին ի վերայ նորա :

Մինչ խաչիւք երթան : Ըստ Ղուկ : Եւ երթային ծնաւդք նորա : Վերջ : Շնորհաւք յԱյ և ի մարդկանէ :

Ղազարու : Ըստ Յովան : Եւ էր մերձ Զատիկն Հրէ : Վերջ : Եւ հաւատային ի Յս :

Գալտեան : Ըստ Մաթեոսի : Իբրեւ մաւտ եղեն յեմ : Վերջ : Որ ի նազարեթէ Գաղիլեաց :

Երեկուն : Ըստ Մաթ : Եւ եմուտ Յս ի Տաճարն և եհան ար : Վերջ : Հաւատով աւանուցուք :

Աւագ երկշաբաթին : Ըստ Մաթ : Իբրեւ ելանէ Յս յեմ , առ զերկոտ : Վերջ : Փոխանակ բազ :

Աւագ երեքշաբ : Ըստ Մաթ : Եւ մինչդեռ նա : Վերջ : Ի խաչ ելանել :

Աւագ չորեքշ : Ըստ Մաթ : Յայնժամ ժողովեցան քահանայապ : Վերջ : Զնա նոցա :

Ի մեծի հինգշաբ : Սուրբ պատ : Ըստ Մաթ : Եւ յառաջնում աւուր բազար : Վերջ : Նոյնպէս և ամենայն աշակերտքն ասեին :

Եւ յետ զպատարազն մատուցանելոյն : Ըստ Մարկոսի : Եւ յառաջնում աւուր բազ : Վերջ : Նոյնպէս և ամենեքեան ասէին :

Լուսաման : Ըստ Յով : Յառաջագոյն քան : Վերջ : Եւ դուք առնի՛ք :

— Յետ այսորիկ հսկումն լինի յերեկորեա . և ընթեռնուն աւետարանք . է :

Առաջինն ըստ Յովաննու : Ամէն ամէն ասեմ ձեզ ոչ է ծառայ մեծ քան զտէր իւր : Վերջ : Յոր մուտ ինքն և աշակերտքն իւր :

Երկրորդ ըստ Ղուկայ : Բայց աւասիկ ձեռն մատնչի իմոյ ընդ իս ի սեղանս , և որդի : Վերջ : Եւ այլ բազում ինչ հայհոյութեամբ խաւսէին ի նա :

Երրորդ ըստ Մարկոսի : Գան ի գեաւդն որում անուն : Վերջ : Եւ սկսաւ լալ :

Չորրորդ ըստ Մաթեոսի : Յայնժամ զայ Յս ընդ նորա խոսեալ : Վերջ : Եւ ելեալ արտաքս ելոյց զառնապէս :

Հինգերորդ ըստ Յովաննու : Գիտէր և Յուդաս որ զնայն մտաներոց : Վերջ : Եւ վաղվաղակի հաւ խաւսեցաւ :

Վեցերորդ ըստ Յովաննու : Եւ ածեն զՅս ի վանաց Կայիա : Վերջ : Յայնժամ ետ զնա ի ձեռս նոցա զի ի խաչ ելանիցէ :

Եւթներորդ ըստ Ղուկայ : Եւ իբրեւ այգ եղև ժողովեցաւ ծեր : Վերջ : Եւ զաւրանային բարբառք նոցա և քահանայապետիցն :

— Վեցերորդ ժամու աւուր մեծի ուրբաթին ըստ Մաթեոսի : Իբրեւ այգ եղև խորհուրդ արարին ամենայն քահանա : Վերջ : Եւ մայր որդւոցն Զերեթեայ :

Երկրորդ ըստ Մարկոսի : Եւ վաղվաղակի ընդ առաւօտուն խորհուրդք արարեալք : Վերջ : Ելեալ էին յեմ :

Երրորդ Աւետար ըստ Ղուկայ : Եւ Պիղատոս հաւանեցաւ առնել զհայցուածս : Վերջ : Տեսանէին զայն :

Չորրորդ ըստ Յովաննու : Եւ նոքա առեալ տանէին զնա : Վերջ : Հայեցին ի նա յոր խոցեցինն :

— Եւ ի պաշտման երեկորին ըստ Մաթեոսի : Եւ իբրեւ երեկոյ եղև եկն այր մի : Վերջ : Հանդէպ գերեզմանին :

Եւ ի մեծի աւուր շաբ՝ ընդ առ , յորժամ ասեն : Նշին զիս ի գբ : Ըստ Մաթ : Եւ ի վաղիւ անդր՝ որ է յետ ուրբաթ : Վերջ : Հանդերձ զաւրականաւքն :

Եւ ի ժամ սուրբ պատարագին ըստ Մաթեոսի : Եւ յերեկոյի շաբաթուն :

Ի մէջ գիշերոյն մեծացուցէին ըստ Յովաննու : Եւ ի միաշաբաթօն Մարիամ :

Սրբոյ Զաակին ի ժամու սուրբ պատ ըստ Մարկ : Եւ ընդ առաւաւտս միաշաբ :

Յիններորդ ժամու ըստ Յով : Եւ էր երեկոյ ի միաշաբաթօն աւուրն և դըրաւքն փա :

Երկրորդ աւուրն սուրբ պատ : Ըստ Ղուկ : Բայց ի միաշաբաթուն վաղ :

Երրորդ աւուրն ըստ Ղուկայ : Եւ ահա երկուք ի նոցանէ երթային ի նըմին :

Չորրորդ աւ ըստ Ղուկայ : Մինչդեռ զայն խաւսեին ինքն :

Հինգերորդ աւ ըստ Մաթեոսի : Եւ տեսեալ զժողովուրդան ել ի լեառն :

Վեցերորդ աւ ըստ Յովաննու : Յետ այսորիկ դարձեալ յայտն :

Եւթներորդ աւ ըստ Յով : Եւ իբրեւ ձաշեցին ասէ ցՍիմոն :

— Նոր կիւրակեին ըստ Յովաննու : Ի սկզբանէ էր բանն և բանն էր :

Ի նմին աւուր կիւրակեին ի տասներորդ ժամու ըստ Յովաննու : Եւ յետ ութ աւուր դարձի :

Ի Համբարձմանն Տն ըստ Ղուկայ : Եւ մինչդեռ տակաւին զհաւատ :

ՏՆ ՍՏԵՍՈՒԹԻՒՆ Է ՍՈՒՐԲ ԱՒԵՏԱՐԱՆՍ

1892 Յունիս 20 Կազմեց Կ. Պօլիս ՏՐԴԱՏ ՎՐՊ. ՊԱՒԵԱՆ

Ա. Ռ. Տ. Ն. Ի. Ն.

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

8001168

Կ. ՍՏԱՆԲՈՒԼ

(Նրես 320, Գիւն 8 դասեկան)

Բազմադիւն Հեղինակին զրչն եւ լած այս եղական գործ իրաւամբ կրելով յինքեան կատարելութեան դրոշմն, կը հանդիսանայ՝ ի պէտս Հայ օրրորդաց՝ դաստիարակութեան ընտիր ուղեցոյց մը, որ հրապուրիչ ոճով կ'աւանդէ Աւետընին Տնտեսութեան կարևոր դասերն : Դիմել Կ. Պոլիս, Էսկի Զապիթի փողոց, Պէրպէրեան Տպարան :

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Մ Ա Ն Ա Ծ

Գաւառներէն «Ծաղիկ»ի Յանձնակատարութեան Գրասենեկին ապաքրուած մանածն մինչև ցարդ կը գնէինք մայրաքաղաքիս հրապարակէն : Պատիւ ունիմք յայտնելու այժմ մեր գաւառացի բազմաթիւ յաճախորդաց ու թղթակցաց որ, շնորհիւ Եւրոպական առաջնակարգ գործարանի մը հետ մեր նոր ինտրոյ հաստատած յարաբերութեան, կարող պիտի լինիմք յետ այսորիկ հայթայթելու կարմիր մանածն յոյժ գոհացուցիչ գիներով, գնումները կատարելով ուղղակի արտադրող գործարանէն և ապրանց հակերը Եւրոպայէն ուղղակի շրկել տալով ուղուած նաւամատոյցները : Նմոյշներ և մանրամասն տեղեկութիւններ կը շրկուին փափագողաց . կը բաւէ շրկել միայն թղթատարի ծախքն :

Ա. Ր. Ժ. Բ. Գ. Ր. Ա. Մ. Ռ. Տ.

Օսմ. լիւրան 400 դր. էն

Մէծիտիյէ	108	2 Վեցնոց	402 20
Քառորդ մէծիտ	407	Բաւարիյ քօլ	89 20
Մանր մէծիտ	402	Նաբաւէն	87 40
Մէծալիք	98	Գրիմից	51 45
Հինգնոց	401	Անգլ. լիւր	410
Մանէթ թղթադրամ 9 25			
Գոնսուլատ	22	Բոլմ. երկ.	78 3/4
Թահվիլ. Օսմ.	82	Թաւալիյէ	47

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Ա. ՍԱՔԱՏԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
Էսկի-Զապիթի փողոց, Թիւ 64